

Ramon Artola

Ipuiak edo kontutxoak (I)

Ramon Artola

Ramon Artola Larrañaga (1831-1906), Tolosan jaio eta Donostian bizi izan zan bertso jartzaille egoki eta oparoa degu.

Aren bertsoetan, gaur irakurleari eskeintzen dizkiogun aukerak toki berezia eskatzen dute. Ipuiak baitira, erderazko *fabulak* alegia, garai artan oso modan zebillen literatur jeneroa.

Baiña Artolak, beste askok egin etzuten, berak somatuak ditu, bertso jantziera ez-ezik, ipui geien-geienen gaiak eta argumentuak ere. Ala, ipui bilduma au aren izena gure goimaillako ipui egillenen zerrendan idaztera dator.

Donostiako Euskararen
Udal Patronatuaren
laguntzarekin argitaratua

Euskaraz Bizi

ISBN 84-89080-19-4

9 788489 080195

Ipuiak edo kontutxoak (1)

SENDOA ARGITALDAKIA

Ugaldetxo auzoa

Tels. (943) 49 35 51 - 49 35 52 - 49 35 53

Fax (943) 49 35 48

20 180 OIARTZUN (Gipuzkoa)

Ramon Artola

Ipuiak edo
kontutxoak
(I)

1896-eko urtean Donostian

Auspoa Liburutegia
(1995)

© SENDOA ARGITALDARIA

Fotokonposaketa eta inprimaketa: ITXAROPENA, S.A., Zarautz

ISBN: 84-89080-20-8 (Idazlan Osoa)

ISBN: 84.89080- 18-6 (1. Tomoa)

Legezko Gordailu: S.S. 448/95

Ramon Artola Larrañaga

RAMON Artola Larrañaga Tolosan jaio zan, 1831 -ko abuztuaren 31-an.

Aita, Jose Antonio, Astigarragakoa zuan; ama, Maria Antonia, Tolosakoa.

Aitaren aldeko aitona-amonak, Bernardo Artola eta Maria Migel Etxeandia, biak Astigarragakoak ziran; amaren aldeko aitona, Santos Larrañaga, Tolosakoa; amona, Maria Gamuza, Plazentziakoa. Ez dakigu noiz eta nola joan zan Ramon Artola Donostira bizi izatera. Baiña gazterik, ziur asko.

Ogei ta zazpi urterekin ezkondu zan, 1858-ko azaroaren 23-an, Donostiako San Bizenten. Andre-gaia, Manuela Elizetxea zan, Lezon jaioa eta Donostian aberats batzuen etxean serbitzen zegoana. Orduko berri ez dakigu, baiña gero beintzat oso emakume lodia omen zan, eta pixua ainbat grazi eta gatza zuana. Arengandik ekarri omen zuan bere umorea Pepe beraren semeak.

Bost seme-alaba izan zituzten: Ramon, Frantzisko (Pako), Jose (Pepe), Manuel, zortzi urterekin illa, eta Rosario.

Pepek bertso asko moldatu zituan Baita antzerki eta ipui batzuk ere. Rosario ere bertso gintzan saiatu zan.

Karlisten bigarren gerratean, aita, Ramon, libe-
ralekin ibili zan, voluntarios deitzen ziranetan.

Bere ofizioz linternero eta pintorea zan. Tallerra
eta denda *Puyuelo* kalean zeuzkan; gaur *Fermin
Calbetón*. Semeak aitaren ogibidea segitu zuten.

Azken egunetaraiño lanean jardun zan. Biotzetik
gaixotu eta elizakoak artuta, silloi batean il omen
zan, arnasa artu eziñik, seme-alaba eta billoba
guziak inguruan zituala, 1906-ko abuztuaren 20-
an, irurogei ta amabost urte betetzeko amaika egun
falta zituala.

A. Z.

Oar batzuk

AUSPOA Liburutegi onek Ramon Artolaren eskutik ekin zion bere bideari. Gure leenengo zenbakia aren bertso liburu bat izan baitzan, *Sagardoaren graziya* izenarekin.

Baiña oso jartzaille ugaria izan zan ura. Orregatik, bertso guziak ezin eta aukeraketa edo *antologia* bat eskeiñi bear izan genion irakurleari.

Gaur ere aren bertsoekin gatoz. Baiña oso bereziak dira oraingo auek. *Ipuiak* edo *kontutxoak* ditugu, liburuaren izenburuak dionez; baiña bertso gintzaren legeetan moldatuak, eta bukaeran erakuspen bat izan oi dutenak. Erderaz, *fábula* edo *apólogo* izenarekin ezagutzen dana, alegia.

Literatur jenero au olerkariaren iduripenean sortutako kontakizun labur bat da. Ori adierazteko, *ipui* itza erabili izan da aspalditik euskeraz. Ortik Artolak bere sorta onentzat pentsatutako izenburua ere.

Jakintsuak diotenez, ipui edo fabulak India aldean asiera izan zuten. Urrena, Greziako Esopok jorratu zuan gai ori. Ondoren, Erromako Fedrok. Erdi Aroan, berriz, jarraitzailleak Europa guzian sortu ziran.

XVII mendean, ipuigille oparoa eta ospetsua izan zan La Fontaine Frantzian. Gazteleraz, berriz,

Iriarte eta Samaniego ditugu, XVIII mendean goi maillaraiño igo ziranak. Leenengoa, euskal abizena zuana, baiña Kanariasetan jaioa. Bigarrena berriz, Arabako Laguardian mundura etorria, eta Euskal Erriarekin artu-eman bereziak beti izan zituana.

Oien denboran oso modako jarri ziran ipuiak. Orregatik, zer arriturik ez du mugimentu arek gure artean ere bere eragiña izan bazuan. Ala, emen ere ipuigille saiatuak sortu ziran. Adibidez: Bidasoaz iparraldean, Archu; Bizkaian, Zabala; Gipuzkoan, Iturriaga.

Zerrendatxo ori geiago luzatu ditekela dudarik ez da. Besteak beste, gaur izen berri bat erantsi nai diogu: Ramon Artola.

Onen ipuiak, danak ez bada ere asko beintzat, *Euskal Erria* aldizkarian ikusi zuten argia. Aren zenbakietan noiznai agertzen ziran beraren lan oiek.

An, ordea, sakabanatuta dauden ezkerero, ez du ematen liburu bat osatu aal izateko mordera egin lezatekenik.

Baiñan Ramon Artolaren ondorengoak, urre puska balitz bezela gorde dute beren aurreko ospetsu orren esku idazki bat, leenengo orrialdean onela diona: *Ipuiak edo kontutxoak. / Beraren egillea / Ramon Artola. / 1896'eko urtean izkribatua / Donostian.*

Berak ondo zekian, beraz, idazlantxo oiekin liburu mardula egiña zuala. Argitaratu ere gustora egingo zuan arek, artarako modurik izan balu. Bere esku idazkia artarako prestatu zuala ere, txetasun batek garbi asko salatzen du: irakurleari zuzendutako itz aurrea ere erantsi ziola aurretik.

Arek beren denboran ezin izan zuana, guk atsegiñez egiten degu, ia eun urteren buruan: lan eder ori argira ematea alegia.

Baiña, esan bezela, bi iturri genituan: beraren esku idazkia eta *Euskal-Erria* aldizkaria. Oietako zeñi kopiatu? Esku idazkitik artu bearrak zirala dudarik ez da. Orri oiek, izan ere, Artolak bere esku idatziak dira asi eta buka; eta iñoren eskua ez da or ibili itzak aldatzen.

Euskal-Erria ortan an eta emen itz batzuk aldaituta baitaude. Baiña aldi gutxitan. Gaiñera aitazterik merezi ez duten aldaketak dira. Orregatik, ez ditugu liburu ontan ezartzen.

Baiña esku idazkian, kopiatzerakoan utseginda- edo, lerro batzuk falta dira iru edo lau bat aldiz. Utsune oiek betetzeko, *Euskal-Erria*-ren testoaz baliatu gera.

Ipuien bukaeran, *Euskal-Erria*-k noiz argitaratu zituan adierazten da. Baiña, leen esan degunez, orrek ez du esan nai aldizkari orri kopiatu diogunik, esku idazkiari baizik.

Ala ere, *Euskal-Erria* erabiltzerakoan, esku idazkian ez dauden ipui batzuk arkitu ditugu. Oiek onako auek dira: *Arranoa eta belea, Azariya eta arkakusoak, Fortuna eta deserakida edo diskordiya, Txerriya eta bere bi umeak, Astoa eta katamotza, Gitarraren lokarria eta Erriotxo.*

Beste bat, *Liburu saltzalle bat eta tximubak* izenekoa, onako liburuska ontan arkitu degu: *Euskal-Festak Donostian / Oroimengarria, 1885. Oroimengarri* auetan argitaratuak zein diran ere adierazi degu ipuien bukaeran.

Ipui auek ez dute, beraz, esku idatziarekin zer ikusirik. Ez dira aren orrietatik kopiatuak. Bere bilduma ortan kopiatzea aaztu egingo zitzaien Artolari.

Oietaz gaiñera, bere lekuan osterasango degunez, *Itz neurtuak* izeneko bost bertso ere arkituko ditu emen irakurleak, esku idazkian falta diranak. Bertso oiek, izan ere, Ramon Artola nola-

koa zan agertzen digun marrazki baten ondoan arkitu ditugu. Marrazki ori emen azaldu nai izan degu noski; eta, berarekin josita dauden ezkerro, bai bertso oiek ere.

Sari batzuk irabazi zituan Artolak bere ipuien bidez: *Premio Extraordinario* esaten ziotena, Donostiak garai artan urtero antolatzen zituan literatur sariketetan edo *Juegos Florales Euskaros* izenekotan, 1885 eta 1886-an. Baita urrezko medalla ere Durangon, 1886-an. Eta geiago ere bereganatuko zituan arek, ziur asko.

Sariketa oietan gailen ateratako idazlanekin liburuska bat argitaratzen zan ondoren. Ramon Artolaren ipui batzuk ere or agertu ziran. Olakoak zein diran ipuien bukaeran adierazi degu. Baiña ez ortik kopiatu ditugulako. Esku idazkia izan da gure iturria, leen esandako aldietan izan ezik.

Artolak bere burutik sortzen zituan ipuietarako gaiak edo argumentuak. Guziak bearbada ez, baiña bai geien-geienak. Ara nola esaten dion berak irakurleari bere itz aurrean: "...asi bañan len agerkaitzen diot arkituko dituala, gañerako ipui berri txar edo nolabaitekoen artean, amabiren bat osoro berriak ez diranak.. ." Eta oietzek zein diran urrengo lerroetan adierazten du. Ipuigille askok bestek asmatutako gaietaz baliatzen baitziran.

Ramon Artolaren izena etzegoan gure ipui idazleen taldean sartua. Baiña meritu asko ditu ospe ori bereganatzeko. Aren ipuien argitalpen onekin ori lortzen badu, *Auspoa* liburutegi onentzat poz aundia izango da.

A. Z.

Poetas Vascoengados

Marrazki au El *thun thun* aldizkarian azaldu zan, 1894-V-14-ean. Artolak ia irurogei ta iru urte zituala. Bere eskuko paperak *Ipuiak* du izena. Liburu onen gaia, alegia. Ipui egilletzat aitortua zegoan, beraz Marrazkilariaren izena beean ageri da: Iraola. Biktoriano Iraola euskal idazlea, dudarik gabe.

Itz neurtuak

Paper ontan da nere
itxura azaltzen,
bakoitza dute amar
zentimoan saltzen;
laster asiko dira
gustatuta artzen
dutenak, marko urrez
doratutan sartzen,
eta txintxillik gela
apañetan jartzen.

Bizarra daukalarik
zuritzen asiya,
esango dute: "Ez da
gizon itsusiya;
au da fabrika aundin
bateko nausiya,
edo diputadun bat
talentuz jantziya;
gogoratzen naiz nonbait
nik au ikusiya.

Ezagun da, bai, dala
kaballero fiña,
ongi tintatzen egin
dute alegiña;
erretratu ona da
bañan lan ariña.
gizon modu onentzat
ez da bera diña,
bear zuben lauki (1) bat
oleoz egiña".

Nork esan nintzanikan
iñoiz argirako?
Nindutenik txikiya
goi mallan parako?
Katuba pasatzen da
erbiya dalako,
ni ere iya ala
uts bat naizelako,
non ez detan balio
pipa bat tabako.

Nola ederragoak
ez diran beste lau,
argatik nonbait emen
norbaitek para nau;
bada ontaz grazirik
egiten ez bainau,
lotsatzen naiz, egunak
jiratu bitez gau,
gorde dedin zokoan
itxura nere au.

RAMON ARTOLA

(1) *El thun thun* aldizkariak oarraren deia egiten du emen, baiña gero orrialde barrenean oarraren adierazpena jartzea aztu. *Lauki* itz orrek *cuadro* esan nai duala jakin araziko zuan.

Itz aurea

IRAKURLARIRIK arkitzen bazaio lan oni, eta batez ere au bear ain pazientzia duanik aurrenengotikan azkenerañoñ irakurtzeko, asi bañan len agerkaitzen diot arkituko dituala, gañerako ipui berri txar eta nolabaitekoen artean, amabiren bat osoro berriak ez diranak; da esatea, zerbait gutxi asko irurizten diranak beste lenaz diran kontutxoetara, oetakoen artean zeintzuk diran batzuk *Artza eta lapurrak. Katamotza eta otsoa, Astoa eta jabeak, Azari setosoa, Kurrilloak eta olloak, Arbola eta arrosa. Erlejuba eta gizona* eta beste banaren batzuek, iya berenez zeintzuk diran ezagutzen diranak. Liburu onen moldatzalleak egin du lan au ondar aletxo batez beren lagun egiteagatik gure izkuntza gozo euskerari, berari donekidatzen dion amorio beroagatik, ezer beste goitiritzi gabe, zeñetarako ostu bear izandu diozkan ez ordu gutxi loari; ala berean jakiñik arkituko dirala lan onetan asko utsegite: berak kerizatzeaz beste gabe gozotuko da egillea, zeña dan guzien nai guzirako betiko serbitzari:

RAMON ARTOLA

Astoa eta tximuba

Biyak zuten nagusi
bat merkatariya,
ibiltzen zana beti
periyaz periya.
Eltzez kargaturikan
joaten zan astoa,
janaz belarra eta
noizik bein lastoa.
Tximubak komeriyak
zituben egiten,
jendeari par asko
zion eragiten.
Gazta eta gaztañak
baitzituben jaten,
eta bide guzian
fumatzen zan joaten;
ala zijoazela
bein bide batean,
zutela nagusiya
zerbait apartean,
tximu txar petralari
zitzaion burura
tentatzen astekoa
asto umil ura.
Eta galdeturikan
astoa zertan zan,

ura bezela tximu
zertan jaio etzan,
erantzuera eman
zion segiruban,
astoak ere bear
zirala munduban.
Berak zeukala bada
berak sobra pena,
astoaren ordez ez
tximuba izana.
Gero galdetu zion
dantzatu nai zuben,
dantzatuko zirala
biyak, nai bazuben.
Esaten bazizkan ark
itz bi belarriyan,
dantzan asiko zala
grazi txit aundiyan.
Oni erantzun zion,
jolas ona bazan,
adituko ziola
zer nai zion esan.
Ontan tximuba joanik
belarri batera,
zigarro punta bota
zion barrenera;

eta jarri zanean
Tximiniya ketan,
astoa zan arrantzaz
dantzan asi bertan.
Lau anak altxatutzen
zituben batean,
baziruriyen joan nai
zubela aidean.
Bera zan tronpetero
ta bera dantzari,
gabriolak egiten
zituben ugari.
Bañan alako batez
leer egiñik oso,

anka batekin zuben
egin estropozo;
eta eroririkan
kargazoi ta guzi.
an zituben gañeko
eltze denak autsi.
*Onek erakusten du
jostallu diranak
laguntzat kontatzeko
ez dirala onak.
Eragiñazo nairik
txorakeriz parrak
ekartzen dituztela
askotan negarrak.*

Euskal-Erria, XII, 1885.

Azariya, zakur jantziyan

Azariyak mozturik
atzeko isatsa,
nai izan zuben artu
zakurraren antza.
Ala onen larrubaz
estalirik ongi,
ollo usaian joan zan
basarriz basarri.
Sarri usandurikan
bat biziro ona.
itzegiteko zuben
billatu gizona,
zeñari esan zion
miñez egon zala,
eta lur aldatzera
zijoala ara.
Bada baldin bazuben
ark gustoa ala,
beraren serbitzari
geldituko zala.
Gizona arkiturik
eraro itz artan,
geldi zedilla bada
bertan, zion esan.
Etziran zortzi egun
pasa geldituta,

non asi zan nabaitzen
egaztien palta.
Geroz etzan egunik
etzanik bat galtzen,
da esatea andik
ollorik paltatzen.
Ontaz kejuturikan
zegoala gizona,
zakurrari otsegin
zion beregana,
esanaz: “Zertan ez dek
egiten zaunkikan’?
Ire zaunkik ez diat
aitu oraindikan”.
“Jauna -erantzun zion-,
ez nezake egin
zeren detan oraindik
artzen aboan min”.
“Egin zak -esan zion
bigarrengo txandan-,
zer zaunka modu dekan
nik jakin dezadan”.
Orduban zan zaunkaka
zakur ura asi,
bañan zaunkatzat zuben
egiten: *ki, ki, ki*.

Onetan igarririk
etzala zakurra,
ezpada azariya
eta bera zarra,
mugitu zan gizona
makillaren billa;
bañan azari zarra
izanik abilla,
ankartetik pasata
asirik igasi,

etzan aren pintikan
geiago ikusi.
*Onek erakusten du
serbitzari txarrak
dirala ondatzeko
askotan baztarrak.
Nor dan begiratzeko
ongi aurrenean,
penaz arki ez dedin
bigaramonean.*

Euskal-Erria. XII. 1088.

Zaldiya, gizona eta astoa

Zaldi bat maite zuben
bere nagusiyak,
zeren osatzen zizkan
naiera guziyak.
Ongi jaten zuben ta
etzuben nekerik,
nagusiya gañean
eraman besterik.
Bein onek joan biarrik
erbeste batera,
kaja diruba zion
eman bizkarrera,
esanaz: "Eraman zak
au nere tokiyan;
ni oñez bakarrikan
joango nauk mendiyán".
Segiduban asi zan
zaldiya kejatzen,
zeren zuben karga ark
ondotxo nekatzen.
Iritxi ziranean
lenengo errira,
zaldiyak, gizonari
jarririk begira,

esan zion: "Ez det nai
aurrera segitu;
onla joatekoz nai det
bertan nik gelditu.
Gu ez gera jaiok
kajaz kargatzeko,
ezpada nagusiya
gañean artzeko".
Ontatik asirikan
gogor ez-baietan,
aspertu ziranean
biyak erriyetan,
justizi billa ziran
joan juezagana,
zeñen zan asto zar bat
an juez zeguana.
Eta onek lenengo
aiturik biyari,
kopeta beltzez zion
esan gizonari:
etzala karga ura
zaldiyarentzako,
eta kajaz ez berriz
ura kargatzeko.

Aurrera joan etzedin
zaldiya nekean,
berak artu zezala
kaja bizkarrean.
Eta arekin igo
zedilla zaldira,
segitu zezan joan nai
zuben alderdira.

*Onek erakusten du
tontoakgandikan
ez ditekela artu
lezio onikan;
oek jartzearekin
juez ta alkate,
izango dala beren
mendekoen kalte.*

Euskal-Erria, XII, 1885.

Zakurra eta euliya

Zakur gaizto-gaizto bat
urgulloz jantziya
zan mendeko zituben
guziyen nausiya.
Igual zan non piztiyak
ala egaztiyak,
kulpik gabe zatitzen
zituben guziyak.
Bein oietako asko
bildurik batera,
euli tzar bat zan denen
erdira atera,
esanaz: "Iñork ere
artu gabe miñik,
denen partetikan gaitz
egingo diot nik.
Nerekin daukat ongi
zorroz tuba lantza,
seguru du gaurdandik
izango mengantza".
Ala segiran joanik
zakur txarragana,
arkitu zuben lotan
lurrean etzana.
Eta zulaturikan
gogor ezpañean,

jarri arazo zuben
lau anken gañean.
Andikan joan zitzaion
gero bizkarrera;
eta zakurrak ezin
zubela atera,
ixillik zion onek
esan mutil bati:
"Kendu nazak euli txar
ori bizkarretik.
Bañan ez, ez, ez kendu
bizkar gain orretan,
makillarekin jo ta
akaba zak bertan".
Ixillik esan arren
aiturik euliyak,
prest paratu zituben
bere ego biyak.
Eta jotzeko altxa
zanean makilla,
euliya joan zan andik
leku obe billa.
Orduban azpikoak
"Ez jo!" zion esan;
baña makilla nola
ordurakoz an zan,

kolpe artaz egiñik
bi puska egurra,
gelditu zan kostillak
autsita zakurra.
*Onek erakusten du
gaiztoa danari*

*gaitz egin naia sortzen
zaiola denari.
Eta indarrez naiz ez
izan zenbait gauza,
moldatutzen dirala
egiten mengantza.*

Euskal-Erria, XII, 1885.

Zakurra eta otsoa

Ardi zakur eri bat,
zarra ta argala,
mendiyen ganaduen
kontuban zeguala,
otsoak albotxora
joanik zion esan
emateko ganadu
kaskar bat jan zezan;
goseak zebilela
zenbait egunean,
eta ura eskatzen
ziola onean.
Eta zakur argalak
ikustean ala,
indarrez bera bañan
geiagoa zala,
izuturikan bera
itota zezan jan,
zion artzeko bada
kaskartxo bat esan;
eta ala otsoak
ganadu batekin
zuben pozez alderdi
artatik aldegin.
Andikan geroago
denbora gutxira,

berriz zitzaion otso
zar aundiya jira:
eta egiñik lengo
eskaera bera,
bere jankaiarekin
joan zan baztarrera.
Bañan beste bein lengo
gisan zanean joan,
zakur aundiago bat
zuben billatu an;
eta asi zanean
ganaduba artzen,
edo zintzurretikan
ortz zorrotzak sartzen,
zakurrak itsatsirik
bere letagiñak,
atera zizkan tripan
zeuzkan gose miñak.
*Besteren bizkarretik
nai dubenak bizi.
ez baitu bear azken
onikan ikusi;
ez da nai dana beti
egitea aski,
zuzen ez dabillena
irtengo da gaizki.*

Euskal Erria, XXXIV, 1896.

Gabirabaren eiza

Begi zorrotzarekin
egonik zalantzan,
zozo baten ondoren
gabiraba joan zan.
Eta arrapaturik
jankai eder ura,
mokazo batez zion
puskatu buruba;
ta zeramala gero
jateko, aidean,
txori txiki bat zuben
topoz jo bidean;
eta berriro kolpe
tirarik berari,
utsegin da zozoa
zitzaion erori.
Segiruban jatxi zan
gabiraba beera,
sasiyan gelditu zan
zozoa artzera;

bañan trabaturikan
bera sasi artan,
irten eziñik preso
arkitu zan bertan.
Len zana libre eta
zozoaren jabe,
gelditu zan preso ta
zozorikan gabe.
Ala zegoala trantze
estu artan umil,
eiztari batek zuben
tira ta bertan il.
*Maiz da gure artean
gertatzen au bera:
goragi igo nairik
erortzea beera.
Nai dubenak beretzat
bakarrik guziya.
galtzen ditu askotan
dena ta biziya.*

Euskal-Erria, XII, 1882.

Ardiyak eta legoia

Ardiyak kejaz ziran
joan legoiagana,
esanaz: “Justiziya
nai genduke, jauna.
Otsoak iya gure
artalde guziya
jan dute, eta egin
beza justiziya”.
Ordena bereala
onek eman zuben:
berriz ardirik iñork
lapurtzen bazuben.
izango zubela txit
kastigu gogorra,
bere biziz zubela
pagatuko zorra.
Andikan laster bera
eroririk miñez,
aitz zuloan gelditu
zan irten eziñez.
Eta luzarotxoan
egonikan ala,
zulotik jankai billa
irteten etzala.
arkitzen zan goseak
eta zer jan gabe,

ezin egiñik ezer
jatekoren jabe.
Onela zala ardi
bi zitzaiozkan joan,
kejaz beren umeak
ziozkatela jan.
Aiek jan zitubena
otso zar bat zala,
eta arren ta arren
kastiga zezala.
“Ondo da -esan zien-:
kastigatuko da,
bañan orain zait beste
gauza bat gogora:
nik ura kastigatu
edo naiz ill arren,
nola beste urtea
ondoren datorren,
orduban ere ez da
otsorik paltako,
zuen ume berriyak
ostu ta jateko.
Eta onen-onena
izango da emen
nik esaten detana
egitea, amen.

Berriz onelakorik
ez dedin gertatu,
obeko zaituztet nik
sabelean sartu.
Ala zuen umerik
ez du iñork jango,
eta ni naiz gilborra
beteta egongo”.
Au esatearekin
illik bi ardiyak,

ezurrik utzi gabe
jan zituben biyak.
*Ispillu ontan degu
ikusten argiro,
nola dan justiziya
egiten garbiro;
ez dala basta zuzen
jartzea legeak,
oker kunplitutzekoz
beren egilleak.*

Euskal-Erria. XII. 1885.

Olloak eta arrautzak

Lau ollo alkarrekin
ziranak bizitzen,
arrautzak egiten maiz
ziran ikusitzen.
Egunero egiten
zuten laubak bana,
au zan beren lanbide
zerabilten dana.
Egun batez joanikan
arrautzaren billa
neskatxaren tokiyan
etxeke mutilla,
onek esan zioten
ollo on aieri
emango ziotela
nai ainbat janari.
egin nai bazituzten
arrautzak gordean,
ark bestek etzekien
paraje batean.
Lau olloetan birek
au arturik ontzat.
asi ziran egiten
arrautzak arentzat.

Batek egunero bat
utzitzen baitzion,
asi zan egunetik
paltatzen etzion.
Besteak berriz inork
etzeion igarri,
egun biz bat utzitzen
zion mutillari.
Gisa ortan zirala
gertatu zan gaia
zelebratutzekoa
Eguberri jai.
Ontan nola bear zan
eltze on bat egin,
kontatu zuten ollo-
etako batekin.
Eta joanikan laubak
zeuden parajera,
zein ill sententziya an
zioten atera,
esanaz: “Arrautzgille
gertatu ez dana,
izan dedilla gaur ill
ta jan bear dana”.

Eta eramanikan
bera sukaldera,
an zioten lepoa
labanaz atera.
Au ikusteaz ollo
kulpaz kutsutuba.
ikaraz izandu zan
aurrera justuba.

*Ona leziotxo bat
bearra guretzat:
orra zer dagon gero
traidorearentzat.
Bi abotatikan jan
nai duben askori,
sinistu gertatuko
zaiola lan ori.*

Euskal-Erria. XIII, 1185.

Azariya eta azari-zakurra

Olo bat jaten zala
azariya ari,
zakurak eldu zion
lepotik berari,
esanaz: “Zer ari aiz?
Nondik ostu dek au?”
Zeñek erantzun zion:
“Jabeak eman nau”.
“Ez; jabeak ollorik
ez dik eman iri;
gure etxetikan dek
ostu ollo ori”.
“Egiya da au zuen
etxekoa dala,
bañan bai eta ere
ostuba ez dala.
Nagusiyak berak dit
ageriyan eman,
ez ditzatan ixilka
geiago eraman,
oraindikan esanaz
illero-illero
emango ditala bat,
au seguru gero.
Bada ez lapurtzeko
ari ollorikan,

ez baldin badet artu
nai balazorikan.
Itz eman diot ezetz
eta au zan dena;
lapurtzat zuk ni egin
bearra det pena.
Goazen, goazen biok gu
orain beragana,
galdetzera dan edo
ez au ark emana”.
Ontan erdi sinixtu
egiñik zakurak,
kendu zizkan gañetik
bere atzaparrak.
Eta zijoazela
galdetzera biyak,
bidean eskapatu
zion azariyak.
*Onek erakusten du
bizitzeko ernai,
ez sinistatutzeko
edozeñi zernai.
Begiratzeko len zer
izana dan bera,
ez deikion tiroa
erpotik atera.*

Euskal-Erria, XIII. 1885.

Azariya eta zakurra

Biyak zijoazela
bein bide batean,
ikusi zuten gizon
bat bere lanean.
Au zan arakiña ta
aragiya austen,
puskak zernai modutan
zitubela uzten.
Azari zarrak zion
esan zakurrari:
“Ostu zaiogun puska
aundi bana orri.
Kontatuko dizkiat
nik *bat, bi, iru, lau,*
eta *lau* esatean
sartuko gaituk *rau!*”
Esan ta egin, biyak
asirik batean,
azariya tranpaz zan
erori bidean.
Eta zakurra joanik
gaitz pentsatu gabe,
egin zan ango puskek
onenaren jabe.
Bañan jabeak zuben
lapurtzen ikusi,
eta segitu zion
labana ta guzi.
Zakurrak nabaiturik
trantze ain larriya,

bota zuben abotik
bere aragiya.
Gizonak berriz kaso
egin gabe oni,
oraindikan segitzen
zion zakurrari.
Nai zuben kolpatzeko
bera arrapatu,
geiago aragirik
etzeion lapurtu.
Eta... da arrapatu
zubela egiya?
Bai... bestek... an lurrian
zegoan aragiya.
Azariya egiñik
puska arren jabe,
jabea gelditu zan
aragirik gabe.
Baita zakurra ere
ederrak artuta,
berriz lapurtutzeko
goguak kenduta.
*Onek erakusten du
bear dala jakin
kontu aundiz ibiltzen
pillo samarrakin;
geitxo fiatzen dana
bere esanetan,
gaizki irtengo dala
lautatik irutan.*

Asto alperra miñez

Asto bat biziro maiz
gelditzen zan miñez,
oso puztuturikan
mugitu eziñez.
Ukulluban zegoala
bein txit audituba,
beste asto bat deitu
zuten medikuba.
Eta onek lenengo
pultsuba arturik,
galdetu zion zeukan
jateko gogorik.
Erantzun zion baietz
ederra zeukala,
apetituen paltak
ala etzeukala.
Ezin ezagaturik
medikubak miña,
esan zion atera
zezala mingaña.
An ere gaitz itxurik
etzion ikusi,
bañan sendatu nairik
alaz eta guzi,
asi zitzaion sangri
aundi bat egiten,
odol txarrik bazeukan
andik zedin irten.
O asto kottaruba!
Tranpak eta penak

orduban argitara
irten ziran denak.
Odolaren tokiyan
aizea zan asi,
zulotik txistu joaz
zijoan igasi.
Beste asto larruban
egonik sartuba,
ura zan zekarrena
aizez puztutuba.
Min paper ura zuben
egiten ikasi,
nai zubelako lanik
egin gabe bizi.
Bañan ziotenean
gaitza ezagutu,
ostikoka zioten
jaikitzen lagundu.
Ala andik aurrera
astean sei makil
bizkarrean puskatzen
zizkatela zan ill.
*Emen ikusitzen da
dabillena tranpan
azkenerako bera
erortzen dala an.
Iñor engañatubaz
nai dubenak bizi,
ez dezakela azken
onikan ikusi.*

Baserri zakurra

Ongi bizi zalarik
bere baserriyan,
aitzen zuben zer nola
ziraden erriyan:
txit gaizki ikusiyak
zirala katubak,
eta zakurrak berriz
oso maitatubak.
Oek nai eran libre
zirala ibiltzen,
bat bakarrik etzala
gazterikan iltzen.
Zer jana berriz nonai
billatutzen zala;
itz batez, an ezeren
paltikan etzala.
Oek guziyak joanik
belarriyetara,
egun batez zan bere
etxetik atera;
eta egonik bide
denari begira,
abiatu zan jaisten
menditik errira.
Ontan asi ta sarri,
zijoan bidean,

billatu zuben zekor
zanko bat lurrean;
eta usai egiñik
puska eder ari,
esan zuben: "Eztet nai
nik au jaten ari;
erriyan egingo det
nere otorduba,
allegatzen danean
jateko orduba".
Gero topa tu zuben
zerri belarriya,
eta ez izanikan
ain puska larriya.
esan zuben: "Au bañan
gauza obea len
ez det jan, eta noan
errira lenbailen".
Onela allegatu
zanean bertara,
ibilli zan begira
alde denetara;
bañan nola etzuben
zer janik billatzen,
asi zan dendetan ta
tabemetan sartzen.

Oetako batean
egonik usainka,
artu zuben platera
batetik lukainka;
bañan ikusirikan
lan artan mutillak,
makillazoz berotu
ziozkan kostillak.
Andikan karraxika
irtenik igasi,
beste denda batean
zan sartutzen asi;
an berriz topaturik
katu bat aundiya,
kendu zion zarpazo
batekin begiya,
eta txiliyoz zuben
denboran aldendu,
borroka zion beste
zakur batek eldu;

zeñak sarturik gogor
bere letagiñak.
aztu erain ziozkan
lenagoko miñak,
bada bizirik bazan
irtengo argandik,
bestek libratu zuben
eta joan zan andik.
Ala porrokaturik
guziya erriyan ,
aurrera zan bizitu
izan baserriyan.
*Au da gure artean
gertatu oi dana:
degun dena txarra da,
ona besterena;
urrutiko intxaurrak
izanik amalau,
bertara joatean
gertatzen dira lau.*

*Eukal-Feslak Donostian /
Oroimengarria / 1885.
Euskal-Erria. XIV, 1886*

Astoa eta zaldiya

Nagusi baten mende
ziralarik bizi,
astorik ezin zuben
zaldiyak ikusi;
beti esaten zion
itsusiyazala,
eta aren ondoan
biziko etzala.
Modu artan zirala,
beren nagusiyak
goiz batez lotu zizkan
karro bati biyak;
zeñen karga zioten
gaingirotxo eman,
zezaten beste erri
batera eraman.
Ala zijoazela
aldaparan gora,
zaldiyak esan zuben:
“Orain da denbora;
orain moldatuko det
nik asto muskilla,
leer eragin ta emen
utziko det illa”.
Ala karroari ez
tiratzen asi zan,
eta nola astoa
aurretikan baitzan,

noizik bein kozka zion
egiten atzetik,
karga denari tira
zeion ark aurretik.
Bañan alako batez,
bide legunean,
nola berak etzuben
segitzen lanean.
zart egiñikan soka
zarrak astoari,
zan estropozo egin
ta bertan erori.
Orduban gertatu zan
zaldiya nekoso,
atzeko kargak zuben
menderatu oso:
eta amildurikan
karro zar ta guzi,
lepoa zuben bea
jotakoan autsi.
*Gertakaitxo onetaz
maiz oroi gaitezen,
gu ere geren paltaz
galdu ez gaitezen;
ez mengantzarik artu
al bada besteri.
zein gerta leikioken
gaitz ura berari.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1885.
Euskal-Erria, XV, 1886.*

Arratoiak eta katuba

Arratoi bi bizitzen
ziranak txit ondo,
etziran aserratu
izan oi egundo.
Etzuten uzten iñoiz
bat besteak bakar,
begiyetan piyatu
ezin zuten alkar.
Bada alakoa zan
maitetasun piña,
bientzat bat zan poza,
bientzat bat miña.
Egiñak zeuzkatela
milla juramentu,
etzutela bear itz
emanik ukatu;
au zan: iñoiz gertatzen
baziran esturan,
biyak irten edo ill
bear zutela an.
Modu ontan zirala
gau bat zan iritxi,
ziranak ganbaratik
bizitzara jatxi;
eta billaturikan
lokarri zar bat an.

kakora ziran igo
lokarri zar artan;
non erasorik gogoz
ango urdaiari,
ezpain bizarrak apain
baitzituzten jarri.
Jaisten ziran denboran
asi andik beera,
katu aundi bat irten
zitzaien bidera;
eta bera ikustez
ikaraturikan,
ez gora ta ez bera
gelditu ziran an.
Orduban esan ziyen
katubak azpitik:
“Ez izutu, gazteak,
batere nigatik;
jetxi zindezketeke
beldur gabetanik,
zuekin adiskide
baitet izan nai nik”.
Bañan buruz bez zeuden
aiek lokarriyan,
nola gertatzen ziran
estura larriyan,

lokariya goikoak
ebakirik beetik,
azpikoa *pitipun*
erori zan goitik:
eta artzearekin
bat katubak ura,
bestea saltatu ta
sartu zan zulora.

*Gure artean ere
baititezke izan
alkar maiteak nola
arratoien gisan,
egiñaz biotzetik
milla juramentu,
esturan animatik
ditzaten ukatu.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria / 1885.
Euskal-Erria. XV, 1886.*

Tximuba

Au nola erdi larru
gorriyan bizi zan,
azari batenaz bein
apainki jantzi zan.
Eta erakutsiyaz
atzeko isatsa,
esaten zuben: “Orain
ez bainaiz ni lotsa;
beti nintzan inbiri
jantzi besterenaz,
soñean darabiltan
azariyarenaz;
eta osaturikan
neukan kutiziya,
nerekin arkitzen zait
nai era guziya”.
Jardun oek pasarik,
zerbait geroago,
egun batean egin
zuben oso bero;
eta jantzi arekin
itoko ezpazan,
preskatzera itsaso
bartzarrera joan zan;
an zegoala arroka
tardean sarturik,

etzubela ageri
buruba besterik,
olagorrea joanik
bere ondotikan,
preso gelditu zuben
isats aunditikan;
eta bere buruba
ikusteaz ala,
lotuba, andik irten
ezin zitekeala,
txiliyoz erreguka
jarri zan zerura;
bañan nola goitzen
baizijoan ura,
sarri ziyon estali
izandu buruba,
eta ito zan bertan
tximu apainduba.
*Gauza onak ditugu
beti besterenak,
ezeren baliorik
gabeak gerenak;
eta on aien jabe
egiten bagera,
orduban ere gaizki
atera oi gera.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria / 1885.
Euskal-Erria, XV, 1886.*

Gabiraba, zozo-kumeak eta arranoa

Gabirau bat jetxi zan
bein kabi batera,
nairik an zeuden zozo-
kumeak atera;
egopean aitz zulo
batera eraman,
eta otordu eder
bat egin zezan an.
Bañan arrano zar bat,
egonik begira,
atzetik joan zitzaion
segiran kabira;
eta arrapaturik
lapur txarra bertan,
esan zion ia zer
lan zerabillen an;
ia non ziran kabi
artako zozoak,
ark jango zitubela
ain jankai gozoak.
“Ez nik -erantzun zion-,
eztet jan zozorik;
eztet jaten orlako
mokadu goxorik”.
Orduban esan zion:
“Ezpadira janak,

dituk ire igasi
norarebait joanak:
bada gaixoak nola
ditutan maite nik,
eta berak jan naia
ekarri dekan ik,
emen pagatuko dek
ere kastiguba”.
Eta segiran zion
puskatu buruba.
Ura ill ondorean
zituben ikusi,
zirala zozokume
kabikoak bizi;
bada gertakai artaz
arkiturik era,
illaren egopetik
ziraren atera,
esanaz: “O, gure jaun,
ongille aundiya,
gaur bedorreatikan
daukagu biziya;
ezpaldin balitz emen
kabiyan gertatu,
oraingoz giñan mundu
onetaz gu aztu;

bada ongite ontaz
gaude eskerturik,
eta maite gaitula
eztaukagu dudik”.
“Bai -erantzun zioten-,
txit maite zaituztet,
bañan onekin ezer
gaur egiten ezte;
bigartik jarriko naiz
ume gordelari,
emanaz kastiguba
paltatzen dunari;
bañan gaur nola eztan
oraindik bigarra,
eta nik detan gauza
goxoen biarra,

nere sabelak ondo
zaituzte artuko,
eta antxen zaituztet
gaixoak sartuko”.
Eta, esan ta egin,
izan ziran janak,
zozokumeak eta
gabiraba danak.
*Onelakoak asko
baikera munduban:
onak, beldurra baldin
bada inguruban;
bañan jaun eta jabe
gertatzen bagera,
orduban lengo onak
gaiztotutzen gera.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengaria / 1895.
Euskal-Erria. XV, 1886.*

Ontza, mirotza (1) eta txoriak

Batian aruntza ta
bestian onuntza,
txoriak zerabilten
toriatzen ontza;
nola begiz argirik
etzuben ikusten,
nai zubenik egiten
etzioten uzten;
abiyatzen zanean
joaten kabiyara,
gaizki zuben artutzen
beti abiyara;
alaz ta ere noizbait
sartu zan kabiyari,
bañan besterenean:
mirotzarenean;
eta nola txoriyak
zioten segitu,
oek ikusteaz zan
mirotza mugitu;

eta, arrapaturik
aruntz joan ziranak,
lepoak bigurtubaz
ill zituben danak;
segiruban jarririk
begira ontzari,
esan zion: "Eztiat
nai i jaten ari".
Eta jankai txar ari
utzirikan joaten,
segitu zuben txori
burlosoak jaten.
*Iñor burlatzea da
oso gauza gaizki,
ez baita bat mendean
artutzea aski;
bada egiñagatik
ari nai guziya,
beretzako paltako
ezta justiziya.*

*Euskal Festak Donostian /
Oroimengarria / 1885.*

(1) *Halcón*. [R. Artolaren oarra]

Azariya eta zakurra lagunkidan

Tratu bat egin zuten
bein beren artean,
lanetan izateko
aurrera partean:
bakoitzak bere alde
egin arren lana,
partituko zutela
gauza erdibana.
Ontan urdai puska bat
zuben azariyak
lapurtu, eta ziran
asi jaten biyak;
bañan zakurrak zuben
parte geiago nai,
eta nola etzion
besteak eman nai,
ziralako artatik
biyak okerrera,
puska guziya zion
zakurrak atera.
Orduban azariyak,
sukindaz beterik,
esan zion: “Eztiat
damu bat besterik:
bakarrik eztetala
nere urdaia jan,

bere billa bakarrik
naizen bezela joan.
Indar pantesiyan dek
egin nai dekana,
bañan damutuko zaik
gaur egin dekana”.
Onetan zijoala
aurrera bidean,
ikusi zituben bi
artzai txit aldean.
eta berari ziyen
tranposoak esan
zakur amorratu bat
ikusi zala an.
Bada ezpazan illtzen
zakur ura sarri,
artaldeak zirala
ibilliko larri.
Ura aitutakoan
bi artzai mutillak,
zakur billa joan ziran
jasorik makillak:
eta billaturikan
urdai puska jaten,
makillazoka bertan
akabatu zuten.

*Onek erakusten du indar
pantesiya bakarrikan
eztala bearra guziya;*

*ezpada, naiz ez izan
bat txit indartsuna,
galdu lezakeala
indar asko duna.*

*Euskal Festak Donostian /
Oroimergarria / 1885.*

Astoa eta zakurra

Alkarrekin bizitzen
ziralarik biyak,
astoa zuten maite
etxeko guziyak;
zakurrari etzien
egiten kasorik,
eta etzuben kentzen
onek bein goserik.
Zitubelako bere
nagusiyak zurrak,
konta zitzaiozkean
zitubena ezurrak;
bada ain arkitzen zan
plako ta argala,
baziruriyen kartoiz
moldatuba zala.
Ontan egun batean
astoa ta biyak
errotara birali
zitubena nausiyak;
eta zijoazela
aldaparan bera,
otso bat zitzaioten
alboan atera.
Astoak zubenean
ikusitako otsoa,

eta beraganatzen
zubela pausoa,
izuturikan esan
zion zakurrari:
"Ua eta egiok
gogor otsoari;
bestela emen niok
ni ito ta jango,
eztek neri gaitzikan
egin gabe joango".
"Eta neri zer? -zion
erantzun zakurrak-:
jan deizkikala mamik,
ez neri ezurrak.
Nik irukirik lanik
aski neronekin,
nai al dek ni jartzea
borroka arekin?
Jan azala nai badu,
neri bost bazirak,
berdin nagusiyak len
ainbat naiko zirak".
Eta otsoa joanik
astoarengana,
zintzurretik itota
izandu zan jana.

*Nai dubenak iruki
serbitzai leiala, berak bear
du izan lendabizi ala:*

*sariztutzen ezpada
merezi dan gisan,
langille ona ura
ez liteke izan.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroinengarria, 1885.*

Armiarma eta enara

Euli bat zeramala
preso armiarmak,
enarak esan zion:
“Aizak. zer daramak?”.
Zeñen erantzun zion,
izuturik oso:
“Euli bat, or detana
arrapatu preso.
Len ere beste ogeik
naute gaur burlatu,
eta arrapatuta
preso ditut sartu;
bada uzten banazu
gaur neri biziya,
zuretzat izango da
nere eiz guziya.
Orain bertan dizkitzut
denak ekarriko,
eta otordu goxo
bat dizut jarriko”.

Enarak sinisturik
ark esan ziona,
eta pentsaturikan
zala tratu ona,
armiarma zarrari
utzi zion joaten,
bera gelditurikan
euli ura jaten.
Eta armiarmarik
berriz jira al zan?
Ez: enara alperrik
aren zai egon zan.
*Esan oi dan bezela,
txori bat eskuban
obeia da eta ez
amar inguruban;
egin naia dutenak
gauza denen jabe,
askotan gelditu oi
dira ezer gabe.*

*Euskal Festak Donostian /
Oroimengarria / 1885.
Euskal-Erria, XIV, 1886.*

Otsoa eta zaldiya

Otso bat lo zegola
bere lo tokiyan,
lur ikara gertatu
izan zan mendiyen;
eta amildurikan
goitik zenbait arri,
bat zitzaion zuloan
trebesturik jarri.
Esnatu zan denboran
lo arretatikan,
eta arri zabal bat
an ikusirikan,
txoil izuturik irten
naian baitzan asi,
bañan zan txit estura
larriyan ikusi;
bada nola zuloa
itxiya zekarren,
eta ateratzerik
andik etzekarren,
ala bere buruba
ikustean preso,
asi zan intziriyaz
biziro penoso.
Zaldi bat gertaturik
garai arretan an,

eta intziri triste
aiek aiturikan,
arrimatu zan zulo
otsoarenera,
eta ikusi zuben
barrenean bera.
Otsoak nabaiturik
zaldiya zala an,
zion umil ta erdi
negarrean esan:
arren bota zeiola
arri ura andik,
libra zezala zeukan
estura larritik.
Bada kupiturikan
otsoaz zaldiya,
ostikoz jota zion
puskatu arriya.
Eta eskerrak eman
al ziozkan gero?
Nola bada ez, ala
portatu ezkerro?
Bai bear; bañan nola
emango ziozkan?
Eldu ta bota zuben
eta nai zuben jan;

bañan eiztari batek
ikusirik ala,
tiroz kopetetikan
sartu zion bala.
*On egitea ona
dalarik iñori,*

*jakin bear da ere
noiz egin ta nori.
Beti egin liteke
bere kalte gabe,
bañan au gertatzekoz
egon egin gabe.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1885.*

Katamotza eta otsoa

Katamotzak egiñik
ibilli aundiyak,
utzi zituben alde
bat bere mendiyak;
eta besterenetan
gertaturik gabaz,
denbora txarrarekin
nekatuba arras,
arrimatu zan otso
zar baten etxera,
lotarako tokiya
oni eskatzera.
Otsoak aiturikan
erregu arena,
eman zion ostatu
legor zekarrena,
eta toki txikiyan,
ez biziro lasa,
pasatu zuten nola-
bait ere arratsa.
Allegatu zanean
urregu eguna,

etzan mugitzen otso
zarraren laguna:
eta galdeturikan
etzuben bear joan,
erantzun zion ezetz,
ongi zegoala an.
Joan bearrik bazuben
joan zeikela bera,
etzubela nai arrek
andikan atera.
Eta ez izanikan
otsoa aren din,
berak zuben joan bear
izan, zubela min.
*Onek erakusten du
bearra dan gauza,
geroni eztakigun
jolas bera pasa;
iñork jotzen badigu
gabaz aterikan,
ez irikitzeke an
jakin gabe nor dan.*

*Euskal-Festak Donostian,
Oroimengarria. 1885.*

Zaldiya eta eulitzarra

Zaldi bat oso arro
zan beti ikusten,
etzuben mendekorik
errespetatutzen.
Igual zan bazan txala
nola bazan beiya,
non zakurra, astoa,
ala naiz txerriya.
Ostikoak denari
ziozkan partitzen,
kulparik gabe denak
zituben zatitzen;
bada bein eulitzarrak
ikusirik ala,
arto bat kolpatzen ill
naian ari zala,
esan zion: "Begira,
animali tzarra,
aski dala zuk uste
al dezu indarra,
nai dana egiteko
mendekoarekin?
Bada nik jakingo det
zer egin zurekin;
berriz modu orretan
segitzen badezu,
zedorrek ere onik
izango ez dezu".

Zaldiyak begiratu
txar bat egiñikan,
mesprezios etzion
egin kasorikan;
eta arretik para
gabe esan ari,
berriz jarraitu zion
lengoko lanari.
Bañan euliyak ere
ez baitzion utzi,
zitzaion oso leku
txarrearan itsatsi;
eta sarturik lantza
nola atzaparrak,
ikusirik erain zizkan
etziran izarrak;
bada alako penak
zizkan erakutsi,
zuben arroa zana
umildurik utzi.
*Onek erakusten du
jusiiziya zer dan,
arrokeriya ea
onentzat ezer dan:
indartsu, borrokari,
nola makildunak
menderatzen ditula
makil txiki plumak.*

Igelak eta beleak

Igelak beleari
azpitikan gora,
koa, koa, koa kantatubaz
egin zion burla:
eta oek segiran
aserraturikan,
berari egin zien
kro, kro, kro goitikan.
Bada artatik denak
okerturik oso,
zien burlaka gogor
alkarri eraso:
ipurt beltzak zioten
deitu azpikoak,
eta petral zikiñak
berriz gañekoak,
esanaz onetaz gain
burlaz igelari:
“Eztiagu zuekin
nai izketan ari.
Gu gaituk nonai oso
ondo ikusiyak,
zeren azaltzen geran
txukunki jantziyak;

bañan zuek or zaute
udan, non neguban,
beti larrugorriyan
Adan-en moduban,
zingira tarte ortan
denen parragarri;
obe zenuteke ur
ori garbi jarri,
lotsagarri txar oiek
beste moduz bizi,
eta kantatutzen guk
bezela ikasi”.
Eta au esateaz
egaturik parrez,
lotsaz ziran igelak
gelditu negarrez.
*Onek erakusten du
besteri burlatzen
abiatu bañan len
jartzeko pentsatzen
ia ote dakarren
berak zer burlatu,
ez dezan aundigon bat
arpegira artu.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1885.*

Erbiñudea

Egunero ollotei
batera zan sartzen,
eta zituben andik
arrautza bi artzen;
gero lasterka joanik
zulora oekin,
otordu gozo bat an
oi baitzuben egin.
Onela zeramala
luzaro biziya,
egun batez zitzaion
egin kutiziya
bi arrautzen tokiyan
artzekoa denak,
olloak egun artan
egin zituztenak;
eta asko izanik
jateko batean,
jan izandu zitube n
beretzat kaltean.
Gaitz egin ta luzaro
egondu zan miñez,

zulotikan kanpora
atera eziñez;
noiz ere bait atera
zanean andikan,
lengo gisan arrautza
biren billa zan joan.
Bañan, o kottaruba,
kolpez zan penatu:
sarbide lena zuben
itxiya topatu;
eta etzuben izan
berriro modurik
egiteko arrautzaz
beste otordurik.
*Bes teren gauzaz errez
jabetzen diranak.
modu berean dira
galtzen iya denak:
esan oi dan bezela
da ere gertatzen
guzi ya nai dubenak
dena dula galtzen.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1885.*

Otsoa eta ariya

Ari bat jeisten zala
erreka batera,
otso zar bat zan bere
zulotik atera;
eta igarririkan
zubela ikusi,
etzan alaz ta ere
gorde nairik asi;
ezpada zuzenean
joan zan beragana,
esanaz: "Mandatu bat
dakart nik gaur, jauna:
artzaiaik nai luteke
konpontze bat egin,
ongi segi dezaten
denak alkarrekin;
diote egunero
arkume guri bat
emango diotela,
ero ta bi anbat;
bañan orretarako
beren itzarekin,
ez dezala bedorrek
txarkeririk egin;
geiago ez dezala
ardirikan artu ,

ez ere arkumerik
ixilka lapurtu:
eta eskiñi ontaz
ezpadu ezpikan,
baiezkoa deidala
eman bertatikan".
Otsoak sinisturik
kontatu ziona,
eta iruriturik
zala tratu ona,
erantzun zion: baietz,
eraratzen zala,
eta segiran joan ta
kontatu zezala.
Ontaz ariyak alde
egiñikan andik,
libratuba izan zan
otso arengandik.
*Onek erakusten du
dan denboran estu
bear dala aguro
buruba askatu;
bere bear orduban
esnatzen eztanak,
ondorean izango
ditubela penak.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1885.*

Kukuba eta mirotza

Mirotza zebilela
usoen ondoren,
beregianatu ezin
zubela bat beren,
kukuba beregandik
aparte etzuben,
eta kuku soñuba
alde aitu zuben.

Suerteak batere
laguntzen etzion,
eta nola kukubak
oker jotzen zion,
bere kantu aitzeak
min ain eman zion,
errabiyaz segira
bat egin baitzion.

Gogor segitu arren
etzuben atsitu,
bañan bai zion alik
geiena mengatu;
bada len ura sartzen
zan zuloan sartu
eta zeukan kabiya
zion porrokatu.

Kukubak ikusirik
egin zion lana,
segiran joan zan txantxan-
gorriyarengana:
eta kontaturikan
gertatu zan dana,
kabiyan utzi zion
arrautza zeukana.

Geroz ezta kukurik
iya ikusitzen,
izututa da beti
gordeka ibiltzen;
duben arrautza dio
besteri utzitzen,
txantxangorriak dio
umea azitzen.

*Mirotzak gaitz baitzion
egin kukubari,
bañan izan zuben nork
egin on ugari:
gure artean ere
gertatzen da ori,
bearrean zaio on
egin oi askori.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1885.*

Eskoba eta bere kirtena

Eskobak kirtenari
esaten zion maiz:
“Zu alper txar bat zera,
langillea ni naiz.
Zu sortu ziñan gisan
zera gaur arkitzen,
ni iya gastatu naiz
zokoak garbitzen;
biyok guk degularik
korputz bat egiten,
neri bakarrik ditet
lana eragiten:
eta norbaitek badu
eskoba famatzen,
nik ainbat parte dezu
alabantzan artzen”.
Ala zirala, egun
batez neskatxari,
au zala sukaldea
garbitutzen ari,
esan zion: “Aizazu:
egoki ez dana
da egitea beti
nik bakarrik lana;
eskoba ta kirtena
eskoba da dena,

eta lana ezarri
zazu onengana;
gaurtandik nik utzi nai
ditut nere lanak,
orain baztarrak garbi
ditzala kirtenak”.
Neskatxak ikustez
bide gabe ala
eskoba zatar ura
kejatutzen zala,
ezin zitezken gauzen
billa asi zala,
kirtenetikan kendu
nairik beriala,
ankakin aterarik
tiratze aundiyan,
zokora bota zuben
bere errabiyen.
*Gizonari au bera
zaio gertatu oi,
lana egiten baitu
bañan bera doi-doi;
eta asitzen bada
doi ura ukatzen,
bizibide oberik
etzaio trukatzen.*

Euskal-Erria, XXXIV, 1896.

Arratoiak, katuba eta zakurra

Zenbait arratoi ziran
nekoso txit bizi,
zeñen ezin zituben
katubak ikusi;
bada ain zan gogorra
katu zar minimau,
maiz itotzen zituben
kolpez iru ta lau.
Giza artan zirala,
zitzaien burura
milagro baten eskez
jartzea zerura;
eta bere jaungoiko
paltso Jupiterri
zitzaiozkan guziyak
erreguzka jarri,
esanaz katu ura
zezan porrokatu,
arratobietako bat
zezala zakurtu.
Jupiterrek entzunik
beren erreguba,
bat egin zuben zakur
il zezan katuba;
eta milagro ura
ikusteaz ala,
esan zuten pakea
etxeratu zala.

Segiruban itorik
zakurrak katuba,
eta nairik beretu
zekarren lekuba,
nagusiyarengana
joanik segiruban,
esan zion katuba
nola illa zeguan;
eta onen ordezko
nai bazuben artu,
ark egingo ziola
etxeari kontu.
Nagusiyak arturik
ontzat ark esana,
eman zion tokiya
katubak zeukana.
Ordu artatik ziran
zori onak asi,
etzegon ibiltzerik
moxaren igasi;
nola goardi berriya
laguna baitzuten,
beraren beldurrikan
batere etzuten.
Amabosten bat egun
igarorik ala,
nai zutena egiñaz
libre zebiltzala.

nagusiya asi zan
beste katu billa,
zeñen ona izandu
baitzuben len illa.
Eta denbora bidez
zakur tontoari
asi zan ez ematen
len ainbat janari.
Orduban esan zuben
zakurrak beregan:
“Lanikan egin gabe
ez nezakek nik jan”.
Eta arratoi denak
ziranean bildu,
oen kontra zan bere
ontasuna mindu;
bada an eman zuben
lenengo sarreran
itoak gutxienaz
amar izan ziran;
eta gañerakoak,
al zuten moduban,

zilipurdika ziran
bere ondotik joan.
Orduban zulotatik
deitu zien denak,
ia aiek al ziran
itz ark len emanak;
zeñen erantzun zien,
atzea emanaz,
zegola lan ura ez
len egiña penaz;
ordutikan aurrera
libertaderikan
etzala an izango
ura bizi bazan.
*Mende dagona beti
izan oi da ona,
gaiztoa berriz oso
agintzen dagona;
eta onen tokiyan
jartzen bada beste,
ark ere egiten du
beste orrenbeste.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria, 1885.*

Otsoa eta legoia

Ortzak garbitzen ari
zala bein otsoa,
jan ondoren arkume
bat oso gozoa,
legoia arrimatu
zan berarengana,
zeñak zuben usandu
zeukala zer jana.
Ala, bi ardi zeuzkan
gordeak zuloan,
denak batean ezin
zitubelako jan.
Legoiak galdeturik
aiek zer zituben,
zein artaldetatikan
lapurtu zituben,
erantzun zion: “Oek
eztira lapurtuk,
eztitut nik ixilka
iñondikan artuk,
ezpada berak dira
onuntz etorriyak,
eta nere-nereak
baitirade biyak”.
Orduban esan zion:
“Kulpikan ik eztek,

oekin zer ikusi
eztik iñork bestek;
obe dek bai orrela
gertatzen dan ori,
bestela emen ilko
indutan erorri”.
Au esatez joanikan
ardi batengana,
ill zuben eta bertan
izandu zan jana.
Segiruban asirik
eltzen besteari,
otsoak esan zion:
“Nerea da ori”.
Bañan arretik jarri
gabe esanari,
jan zuben mokadurik
utzi gabe arri.
*Onek agertzen digu
lezio bat ona,
oker bideari jira
ez dedin gizona:
eztala egin bear
nai danik indarrez,
naiz iruki eskuban
eginkera errez.*

*Euskal-Festak Donostiyan /
Oroimengarria. 1885*

Egaztiyak errege billa

Errege gabe ziran
bizi egaztiyak,
eta on bat nai zuten
berentzat guztiyak;
bañan onaz gañera
bear zuben izan
azkarra, denak ongi
governatu zitzan.
Gañera itsusiya
zanik nai etzuten;
azkarra, ona eta
ederra nai zuten.
Otzendurik bilkida (1)
alderdi denetan,
sagu bat gertatu zan
biziro penetan,
esanaz: "Ai! Ni banitz
ego biren jabe,
agiyan ninduteke
parako errege;
bañan egorik gabe
ezin ni aurkeztu,
ez niteke ni ego
gabe aruntz sartu".
Ontan eske zitzaion
jarri Jupiterri,

esanaz egotxo bi
paratzeko ari;
eta deia entzunik
Jaungoiko paltsoak,
sagubari paratu
ziozkan egoak.
Ego berriz jantziya
zanean ikusi,
lasterka zan bilkida
arretara asi,
besterikan etzala
beraren usterik,
ezpada alakorik
etzala besterik.
Sinistapen arekin
sarturik bilkidan,
esan zuben errege
on bat nai bazan an,
ura zala egazti
bat sortu berriya,
ona, ederra eta
biziro argiya;
eta nai bazuteken
artu erregetzat,
etzeukatela autu
besterik berentzat.

Ura aitzeaz denak
jarririk begira,
esan zuben batek an:
“Au nor etorri da?
Moko puntikan ere
ezpadu berekin,
onek gu gobematu?
Nola ta zerekin?”
Besteak esan zuben:
“Lumik ere eztu,
egaztiyaren antzik
iñon ere ez du”.
Eta besteak ezin
irukirik parra,
esan zuben: “Neretzat
au da xaguzarra”.
Eta orduban parrez
asirik guziyak,

lotsa bat artu zuben
sagu itsusiyak.
Ala, geroz bera ta
bere arrazikan
egunaz ateratzen
ezta zulotikan;
beste guzientzako
danean illuna,
asten da orrentzako
argitzen eguna.
*Saguzarrak ederra
uste zuben zala,
bera bezelakorik
besterik etzala:
gu ere ezer gutxi
geran askok, ala,
ustetzen degu gauza
aundiyak gerala.*

*Euskal-Festak Donostian /
Oroimengarria. 1885.*

(1) *Concurso.* (R.Artolaren oharra)

Artzaia

Artzaiari otsoak
janikan ardiyak,
lendanikan gelditu
zitzaizkan erdiyak;
eta galera artaz
penetan zegola,
erre zitzaion bere
mendiko txabola.
Estura triste artan
zanean ikusi,
milla pentsamentu zan
jirabiltzen asi,
esanaz: "Lenago ni
aberatsa nintzan,
mendiyetan ardi zai
ibiltzen ez nintzan;
nituben baserriya
hai eta ardiyak,
txal politikak, astoa,
olloak, txerriyak,
soro, zelai ederrak,
nola sagastiyak,
eta gaur besterenak
dirare guztiyak.
Txabol txarra erre zait,
etzaukat etzauntzik,

lengoko diru poltxa
berriz daukat utsik;
gaur ditutan ardiyak
eztira betiko,
edo jango dizkitet
edo zaizkit ilko.
Zer egin biet bada
ontaz aurrera nik,
iya ezpanaiz gauza
egiteko lanik?
Nere atzen geldiya
dago ikusiya:
zokoren batean det
utziko biziya:
eta iñor eztala
oroitzen nigatik,
nere korputz argala
jango dute piztik".
Au esanaz zegoala
mendiyan negarrez,
galai bat joan zitzaion
apainduba urrez,
esanaz: "Aiskidea,
non dezu mutilla?"
Zeñen erantzun zion:
"Gerratean illa".

“Ez; etzuben iñork ill
zure semerikan,
ni naiz gaur natorren au
Amerikatikan”.
Eta ontan laztanka
eldurik alkarri,
eman zizkaten milla
esker on Jaunari.

*Gizonaren usteak
seguruk eztira,
uste eztan moduban
maiz irteten dira:
ezta pentsatu bear
geiegi penetan.
pozak tokiya dute
paraje danetan.*

Euskal-Erria. XVI, 1887

Igelak eta Marte jaungoiko paltsoa

Gudara zijoala
Marte gudariya, (1)
billatu zuben putzu
zulo bat aundiya;
zeñetako igelak
denak ziran ari
zori onez beteak
pozkiraz kantari.
Alaz ta ere zuten
denboran ikusi
jaun ori, zitzaiozkan
erreguzka asi,
esanaz ur zikiña
zala zeukatena,
eta garbiya jarri
zeikiela dena.
Beste batzuben berriz
zien erregutu
etzeikiela urik
aieri trukatu;
ongi bizi zirala
beren ur loitsuban,
eta bizi nola ill
nai zutekela an.
Martek eman nairikan
denari atsegin,

zuben andik eskatu
ziotena egin:
batzuberi paratu
zien ur garbiya,
eta utzi zioten
besteari loya;
eta ustez egiñik
gustoa denari,
segitu zion bere
lengo bideari.
Andikan geroz beste
aldiya batean,
guda bukaturlka
zala pasatzen an,
berriz aitu zituben
igelak kantari,
bañan lenago ainbat
ez baitziran ari;
bada begiraturik
zituben ikusi
ur garbiko igelak
etzirala bizi;
eta besteak berriz
lengoko moduban
ari zirala zori
onezko kantuban.

*Gure artean ere
orain da au ikusten:
txarragatikan ona
dakigula uzten:*

*ez beza egin ongi
dagonak negarrik,
miñik gabeak eztu
sendagai bearrik.*

Euskal-Erria. XVI. 1887.

(1) *Guerrero. (R. Artolaren oarra)*

Usoak eta mirotza (1)

Zulo batetik ziran
garautu batera
sartu izan sei utso
gariya jatera;
eta jan zutenean
nai ain jankai bera
bost ziran zulotikan
kanpora atera.
Seigarrena izanik
tripazaia oso,
bertan gelditu izan
baitzan gozo-gozo;
bada nola zekarren
zer jana eroso,
aurrera ere zion
berari eraso.

Onetan sentiturik
soñu zerbaitena,
izutu ta mugitu
zan zubela pena;
bañan nola zekarren
puzturik barrena,
an ikusi zan sarri
estura arrena.
Sartu zanean iges
bideko zuloan,
ain zegon lori ezen
trabes gelditu zan;
eta ikusirikan
mirotzak ala an,
joan ta bertan itorik
segiran zuben jan.

*Ezpada nai gaitzikan
egitea janak, ez ibili tragatu
nairik baztar danak:
bere neurri batean
gelditzen eztanak,
emango dizka bere
burubari lanak.*

Euskal-Erria, XV, 1886.

(1) *Halcón*. (R. Artolaren oarra)

Gizona eta astoa

Gizon hat bizitzen zan
astotxo batekin,
bizi moduba zuben
sortzen berarekin;
beti karga iguala
baitzion ematen,
eta modu berean
igual beti jaten,
gisa ortan zirala
biyak ondo bizi,
gizonak zuben txurrut
egiten ikasi;
lenago etzubena
ardorik progatzen,
egunero asi zan
txiki bat eraten;
bañan ardotan egin
oi zuben kastuba,
nola ornitu etzan
gelditu aztuba.
Lenagoko rnoduban
eragiñaz lana,

asto onari zion
gutxitu zer jana.
Gero abiatu zan
bi txiki eraten,
eta astoari jan
gutxigo ematen;
modu ortan sarri zan
irutara iyo,
eta gure astoa
orduban adiyó:
gelditurikan iya
etzubela zer jan,
erori zan ta karga
azpiyan lertu zan.
*Onek erakusten du
bizio gureak
eztituztela jaso
bear abereak;
besteren bizkarretik
nai dubenak bizi,
bear dubela azken
tristea ikusi.*

Euskal-Erria, XV. 1886

Etxe bateko zakur-katubak

Otordu segurubak
zituben zakurrak,
katubarentzat ziran
maipeko ezurrak;
oek txupatzen ere
maiz etzion uzten,
begi gaiztoz baitzuben
zakurrak ikusten.
Gisa artan zirala,
eguardi batean
kanpoko katu zar bat
sartu zan maipean;
eta ikusirikan
zakurrak ura an,
bereala tragatu
nairik zitzaion joan;
bota zizkan gañera zarpak
eta ortzak,
nairik atera bere
bizkarreko otzak;
bañan katubak ere
galdurikan lotsak,
gogor zizkan itsatsi
azkazal zorrotzak.
Ala zilipurdika
ibillirik biyak,

zakurrari atera
ziozkan begiyak,
eta bizi guziko
itxu utzirikan,
joan zan saltoka katu
zar ura andikan.
Gero ziran kontubak
eta komeriyak,
nola zakurrak palta
zituben begiyak;
etzuben kazubela
non zegon ikusten,
eta beti katubak
utsa zion uzten.
Otordu itxubari
jartzen zizkatenak,
jaten zituben katu
etxeoak denak;
orduban zion esan
totoak moxari
txit asko nai ziola
len ta beti ari;
eta bizi zitezen
pakez lagunkidan,
aurrera alkarrekin
bear zutela jan.

Bañan katubak ura
zubenean entzun,
zion erdi parrean
jarririk erantzun
lenago nor izan zan
gogora zedilla,
ia joaten al zan len
lagunaren billa:
bada ark etzeukala
aren bearrikan,
eta joan zeilla arin
aren ondotikan.

Ala gosea zer zan
erakutsi zion,
nai ain jaten bein beren
utzi ez baitzion.
*Ispillu onetan da
ikusten argiro,
kazkarra danari zer
datorkion gero;
gaitz egitearekin
mende daukanari,
allega leikiola
gaitz ura herati.*

Euskal-Erria. XVI, 1887

Arranoa eta buzoka (I)

Arranoa gertatzen
zala erdi miñez,
lenago bezin arin
ibilli eziñez,
buzokak esan zion
beterik arronkaz
geiago zala ura
egoz eta ankaz,
nola begiz, sudurrez,
aboko indarrez,
zentzuz, korputzez eta
lumaje ederrez.
Arranoa izanik
jakintsun azkarra,
aren esankaiari
egin zion parra:
bañan berriro ala
burlatu etzezan,
zion bere pikardi
pentsatuban esan:
“Aizak: orrelakoa
aizen ezkerotz i,
eta nola denbora
gutxiko naizen ni,
utziko diat nere
erregetza iri,

oñazeak gaur kendu
nai banaizkik neri;
ekartzen baldin badek
katu bat biziya,
onekin zio lan au
egiña guziya;
emen aterarikan
berari larruba,
petxurako egingo
nauk ik pegaruba,
eta nere oñaze
senti ditudanak
lotura orren bidez
joango dituk danak.
Buzoka au entzutez
pozturikan oso,
katu billa segiran
irten zan garboso:
eta ikusirik bat
eguzkitan lotan,
pozez beraren jabe
egin baitzan bertan;
bañan onekin egan
zan denboran asi,
estu baitzuben bere
buruba ikusi:

katubak atzaparrak
sarturik berari,
biyak ziran bueltaka
putzura erori;
eta katu gaxoa
igari irtenik,
buzoka ito zan an,
etzan irten andik.

*Onek ematen digu
lezio bat guri,
au da, ez egiteko
burlik aundiari;
txistuba tiratutzen
dionak goiati,
itsatsiko diola
bere burubari.*

Euskal-Erria. XV, 1886.

(1) *Buitre*. (R. Artolaren oarra)

Azariya eta olloa

Ollo bat zeramala
basarri batetik,
preso zan azariya
gelditu zankotik;
eta min emanikan
zepoak gogotik,
min artaz joan zitzaion
olloa abotik;
bada gertatzen zala
penaturik miñez,
zopotikan zankorik
atera eziñez,
olloari zitzaion
itzegiten asi,
esanaz: "Nora zoaz,
olloa, igasi,
ni baldin banaiz zu txit
maite zaitutana,
bear ez dan gauzikan
egin eztetana?
Bada nere tokiyan
beste azari bat
izan bazan, ark jango
zinduben gaur anbat;
bañan nik eztet egin
orrelako lanik.

ez baitet egin maite
zaitutalako nik:
beragatik nai nuke
orain nik zugandik
meseretxo bat, zeren
zor nazkitzun aundik.
Zuaz nere etxera
nere amagana,
esatera etorri
dedilla nigana:
aren bear naizela
bere bear oso,
esan zaiozu nola
nagon emen preso".
Olloa joaten asi
zan etxera arontz,
eta otsegin zion:
"Nora zoaz orrontz?
Nere amik ezpada
alde ortan bizi,
etzaitzela oker
bidetikan asi".
"Ez -esan zion ollo
libre zijoanak-;
zuzen egingo ditut
nik gaur nere lanak;

alde orretan bada
zure ama bizi,
eztet nai zein etxetan
bizi dan ikasi;
ni naiz orain nerera
segiruban joango,
eta an det emen zer
pasa dan esango".
Eta ala esanik
pasa zan guziya,

azariyari kendu
zioten biziya.
*Laguntza nai dubenak
dan denboran estu,
lenaz izan bear du
jarraituba prestu;
gauzak ez bailitezke
egun biyan aztu,
gaiztoak berri onik
aterako eztu.*

Euskal-Erria, XVI, 1887

Barakulloa eta eperra

Barakullo eder bat
zegola intzetan,
aitu zuben eper oin
soñuba txit bertan;
eta berarengana
zanekoz eperra,
kurkullan ondo gorde
zan bare ederra;
ontan eperrak zion
gañetikan esan:
ia ala lasterka
zertako gorde zan:
ia ez al zekien
adardun ederrak
akabatu ziranik
lenagoko gerrak;
zanik lege berri bat
oso ona jarri,
gaitz ez egitekoa
geiago alkarri;
bada bildurrik gabe
azaldu zedilla,
aruntz joan zala ura
adiskide billa:

nai zituzkela egin
itztxo bi arekin,
zitezen adiskide
egin alkarrekin.
Onetan aitu ziran
zakur baten zaunkak,
eta mugitzen asi
eperraren ankak;
igasi nabaiturik
bareak eperra,
atzetik deitu zion:
“Bukatu zan gerra”.
Bañan erantzuteko
betarikan gabe,
joan zan eperra egin
gabe aren jabe.
*Onek erakusten du
etsaiak zer diran,
zer moduz engañutan
ibilli oi diran;
askoren itz eztiyak
sinistu bañan len,
begiratzeko berak
nondikan datozen.*

*Euskal-Erria, XVI, 1887.
Euskal-Erria, LI, 1904.*

Kirkirrak eta igelak

Igelak kejaz joanik
Jupiterrengana,
esan zien: "Kirkirrak
ixil bitza, jauna;
gure kankak izanik
aski itsusiyak,
kirkirrenaz gustatzen
dirade guziyak;
eta ez genduke nai
bestek ondotikan
egitea graziya
obeko kantikan;
gu bagera jaiokak
kantari pobreak,
ez ditezela izan
besteak obeak.
Ez al litzake obe
berdintzea penak,
aurrera gu bezela
izatea denak?"

Au ontzat arturikan
entzuten zegoanak,
ixil azo zitubena
kantu polit danak;
eta kirkir ziranak
pozgiraren jabe,
gelditu ziran zori-
ontasunik gabe;
igelak berriz poz au
zutelarik izan,
gero segitu zuten
gaizki lengo gisan.
*Gu ere asko gera
antz onetakoak,
penaz kutsutzekoak
auzoetakoak;
ardit zulatu baten
protxurikan gabe,
egitekoak beste
zori gaitzen jabe.*

Azariya ardi jantziyan

Azariyak galdurik
isatsa zepoan,
bere lurrak utzirik
bestetara zan joan;
eta lotsatzen zala
isatsik gabe an,
ardi bat il ta aren
larruz estali zan.

Noranai ibiltzeko
ala zuben era,
nola nornai laguntzat
artzeko aukera;
eta arrimaturik
artalde batera,
an asi zan egiten
ardiyen papera.

Iñoren ere beldur
etzala mendiyen,
arkume eta ardi
guziyen erdiyan,
ibiltzen zan egunaz
beti belardiyen,
eta gaba ezkerotz
berriz pikardiyen.

Iñor ere etzala
artaz suspitxatzen,
ollo tokitara zan
illunpetan sartzen;
eta zitubelarik
ollo asko galtzen,
etzan lapurra zein zan
beñere azaltzen.

Orrela zebillela
alditxo batean,
ajolgabetu zan bein
beretzat kaltean;
egunaz ikusirik
ollar bat aldean,
salta ta artu zuben
letagin artean.

Artzaiak nabaiturik
egin zuben lana,
arrimatu zan ardi
lapurrarengana;
bañan ardiyak utzi
gabe zeramana,
arin joan zan zubela
geroko zer jana.

*Ongi begiramena
baldin bada jartzen,
etorkirika (1) eztu
jazkerak muratzen;
esan oi dan bezela
da ere gertatzen:
mudatzen da lurpean
dan denboran sartzen.*

Euskal-Erria, XVI, 1887.

(1) *Genia*. (R. Artolaren oarra)

Basaurdea eta zakurrak

Basaurdea igesi,
zakurrak ondoren,
ibildurik luzaro
alde txit alkarren,
ler egin zutenean
atzetik ziranak,
nor beren etxetara
jira ziran danak;
bañan bat allegatu
bañan len berera,
erori zan arkaitz gain
batetikan bera,
eta autsirik anka
bat eta besoa,
mugitu eziñik zan
gelditu gaixoa;
ala gertatzen zala
bigaramonean,
lengo basurde bera
pasatutzen zan an;
eta ikusirikan
etzala mugitzen,
esan zion ia zer
zuben an egiten.
“Jauna -erantzun zion-
gertatzen naiz gaizki,

illunabarra bañon
len illko naiz noski:
ni izanik denari
diotana txit nai,
ez bainion bedorri
atzo segitu nai,
eta ez niolako
segitzen gogorki,
mendekioa egin
ziraten ederki;
jira giñan denboran
etxerontz guziyak,
pozoia jan eragin
ziran nagusiyak;
bada ez dediyela
kutsutu nerekin,
ni ikutzen naubenak
miña du berekin;
sarri gertatuko da,
bai, pozoiz josiya,
eta nere gisan du
galduko biziya”.
Basaurdeak itz aiek
egitzat arturik,
izututa etzuben
egin otordurik;

ezeren ere gaitzik
egin gabe ari,
segitu zion bere
lengo bideari.
Gauza bat mingañean.
bestea gogoan,

onelakoak gutxi
ez gera munduban:
asko izan oi dira
zakurraren gisan:
onak, gaiztoak ezin
diranean izan.

Euskal-Erria, XVI. 1887.

Otsoa eta bi ari

Bi ari zebiltzala
mendiyan borroka,
alkar puskatu naian
biyak alkar joka,
otso zar itsusi bat
joan zan berakgana,
pozez zuben denboran
ikusi zer jana;
eta galde egiñik
zer lan zuten ari,
zergatik zien gogor
egiten alkarri:
“Jauna -erantzun zion
batek segiruban-,
kulpak ditubelako
jotzen det buruban;
nere ardiyetara
maiz da etortzen au,
eta beren burutzat
ezagutzen ez nau;
bada gaur nai nioke
kastigu bat eman,
berriz segi ez dezan
orrelako teman”.
“Teman? -erantzun zion
segiran otsoak-;
eztu temik egingo
berriz temosoak”.
Eta au esateaz
erantsirik ortzak,

kendu ziozkan bere
zintzurreko otzak.
Segiruban nai zuben
ito bigarrena,
bañan ezaguturik
asmo zekarrena,
esan zion: “Jauna, nik
eztet kulparikan,
ez baitet egin bear
eztan gauzarikan”.
“Igual da -esan zion-
egin naiz ez egin,
nik ez det berriketan
ari nai zurekin;
ori ito det kulpa
berak zubelako,
eta itoko zaitut
zu, ez dezulako”.
Eta eldurik oni
ere lepotikan,
ito zuben ta gero
biyak zituben jan.
*Gaiztoaren mendean
eroritzen danak,
beti izango ditu
eskatzen lanak;
esan oi dan bezela,
dago ikusiya:
gaiztoak nai dun arte
onaren biziya.*

Otsoa eta txerriya

Zijoala ardiyak
janikan otsoa,
ase ta ezin eman
zubela pausoa,
arkitu zuben loitan
txerri bat etzana,
aztalka zebillela
zikinduba dana;
eta piska batean
begira egonik,
esan zuben: "Eztet nai
jan gauza zikiñik;
izan liteke ere
egotea miñez,
eta nik ala dagon
edo ez jakiñ ez.

Noan, noan itsatsi
ez dakidan miñik,
eztet nai gaur zikindu
orrekin agiñik;
eta kaso geiago
egin gabe ari,
segitu zion lengo
bere bideari.
*Zerjana izan eta
gogorik ezipada,
zernai gauzagatikan
aitzakiya bada:
edo dala gaziya
edo dala geza,
eta paltik aundina
da gogorik eza.*

Euskal-Erria, XVI, 1887.

Katuba eta saguak

Egun batez sagu bik
izan zuten era
allegatuzekoa
jankaien gelara;
bañan katu zulo bat
bertan egonikan,
buru austeak onek
ziozkaten eman
Bada pentsatu zuten,
galdu etzitezen,
katu bildurretik
libratu zitezen,
bat gelditzea zulo
arretan zalantzan,
besteak beldur gabe
naikoa jan zezan;
segiran bat asirik
miratzen baztarrak,
arkitu zuben gazta
bat, zeuzkana arrak;
eta ar zulo artan
sarturik buruba,
asi zuben lanbide
ustez seguruba.
Orretan egin zuben
katubak *mirrimau*,
eta lagunak ziyon
deitu: "Egin din mau".
Bañan oso gustora
nola baitzan ari,

etzion kasorikan
egin esanari;
berriz zuben katubak
txit alde *mau* egin,
eta otsegin zion:
"Mau berriz egin din".
Bañan gaztan sarturik
nola baitzegoan,
oiu otsik aitzegoan,
moduban etzegoan;
etzuben aitu bere
lagunaren deirik,
eta etzion egin
deiari kasorik.
Garai artan zulotik
pasarik katuba,
atxitu zuben gaztan
barrenen saguba;
eta trukatu nairik
batetik bestera,
gaztatik pasa zuben
bere sabelera.
*Sagubak zuben gazta-
gantikan Biziya
galdu izandu, orra
zer dan kutiziya;
gure artean ere
au maiz da gertatzen:
gutxigatikan asko
prankok degu galtzen.*

Astoak

Astokume bat miñez
zanean gelditu,
medikubari zion
bere amak deitu;
sendagin au zan asto
zuri bat aundiya,
aundiyagorik etzan
neurrikoa iya;
pultsuba zionean
artu eriyari ,
eta egin milla bat
galdera amari,
txilborrean paratu
zion pegaruba,
arekin arintzeko
ustean buruba;
eta zeukaizkilarik
ezin egon aundik,
irten zan medikuba
eriyarengandik.
Bigaramon goizean
berriz zitzaion joan,
bañan ordukoz asto-
kumea illa zan;
zeñen amak zekarren
ondoan negarrez,

esanaz: “Onen miña
senda zeiken errez;
ill ondoren abotik
odola bota du,
eta orrena zuben,
odolak ito du”.
Au aitu ta segiran
lukainkak amari,
esan zion: “Zertan ez
au len esan neri?
Len esan bazenidan
orrek zer min zuben,
zortzi egun bañan len
sendatuko nuben;
bañan nola len esan
ez nazun au neri,
ni ez naiz zer min zuben
kontura erori.
*Astoakgandik zer da
atera deikena?
Astakeriya eta
ondorean pena:
ez dezagun abiltzat
tontorikan artu,
ezpaldin badegu nai
bizirik laburtu.*

Euskal-Erria, XVI, 1887.

Artza eta mandoa

Mandoa zijoala
ardo kargarekin,
mendi bidean artza
zuben topoz egin;
zeña asto bat janta
jaisten baitzan beera
egarriyak emanik
erreka batera;
mandoak zubenean
ikusi ura an,
esan zuben dardaraz
jarririk beregan:
“Ba onek emen ill ta
nau segiran jango,
eta da gero ortzak
garbitubaz joango”.
Bañan ez, etzan pasa
alako gauzikan,
galdetu zion ia
zer karga zeraman.
“Jauna -erantzun zion-
daramat ardoa,
eta ler txar egiten
nekatuik noa;
bedorrek tantatxo bat
eran nai baluke,

prest jartzeko moduba
egingo genduke”.
Eta, esan ta egin,
jatxirik lurrera,
ustu zuten zagiya
errolla batera.
Artza nola senti zan
biziro egarri,
zulo artan gustora
zan eraten jarri;
bañan ain ziyon gogoz
berari eraso,
denbora laburrean
mozkortu zan oso.
Orduban ziran lanak
artzarentzat asi,
erori ta zituben
ortz guziyak autsi;
eta aldaroka non
joango zan mendira,
mandoaren atzetik
sartu zan errira;
zeñetan ziozkaten
azkazalak moztu,
eta limaz letagin
zorrotzak kamostu;

eta katez loturik
komerigille an
gertatu zan mozkorra
pasatutakoan.
*Onek erakusten du
zer dan eratea,*

*geiegik nola duben
egiten kaltea;
bada itxuka sobra
dubenak eraten,
dala oso arrisku
aundietan jartzen.*

Euskal-Erria, XVI, 1887.

Otsoa eta saguak

Otso batek arkitu
zuben bein mendiyan
sagu bat, umeakin
zegoala kabiyan,
zeña gertatutzen zan
luzaroan miñez,
jankai billa kabitik
atera eziñez.
Otsoak ikusirik
gaixoa ain estu,
esan zuben: “Beregan
aurkez nadin prestu”.
Eta, au esateaz
nai ainbat janari
eraman zion miñez
zefon sagubari.
Andikan gero beste
aldiya batean,
tranpa zegoala otso
zuloko atean,
sagukumeetako
bat gertatu zan an,
eta zuben otsoaz
oroiturik esan:
“Gizarajoa or da
egongo zuloan,

irteteko beldurrez
ez edan ta ez jan;
bada on egin zion
bein nere amari,
eta bear diot nik
egin gaur berari”.
Eta, esan bezela,
joanik beragana,
arkitu zuben zulo
barrenen etzana,
gosez eta egarriz
auldurik guziya,
denboraz galdu bear
zubela biziya;
eta ikustez ala
miseriz ain estu,
esan zion: “Ez be di
batere estutu;
nik aterako dizkat
daukaizkien penak,
irikirikan ate
itxita daudenak”.
Eta segiran joanik
zuloko atera,
zepoari ziozkan
indarrak atera;

otsoarentzat zegoen
zepo irikiya,
salta erain ta utzi
baitzuben itxiya;
eta artaz bideak
irikirik oso,
libratu zuben otso
zar zegoena preso.

*Esan oi dan bezela,
egin ezazu on,
naiz emen eta naiz an,
eztakizula non:
bada ekar leizuke
ark ona ta poza,
nola gaizki egiñak
kaltea ta lotsa.*

Euskal-Erria. XVI, 1887

Otsezti gozozko kantarien bilkida

Nola animaliyak
ala egaztiyak,
jakintsun ziran jarri
izandu guztiyak:
sari bat zitziola
emango nornairi,
otsezti gozoenaz
kantari zanari.
Bada lan ontarako
zirarenak bildu,
izandu ziran lau, ta
lauk zuten kantatu.
Asto zintaz jantzi bat
asi zan aurrena,
eta ongi zan aitu
arrantza arrena;
bada alakoa zan
zubena atera,
par egin zioten ta
lotsatu zan bera;
eta gorde naiean
asirik igesi,
sasiyak ziozkatzen
zinta denak autsi.
Zozoak egin zuben
saio bigarrena,

eta asko gustatu
zan kantu arrena.
Gero erretxiñola
asi baitzan urren,
eta nola graziya
ederra baitzuben,
bukatu zubenean
kantatzea oso,
entzun zutenak txalo
asko zizkatzen jo.
Gero allegatu zan
ollo erreala,
arranoa apaidin
ondotik zubela;
eta bere isatsa
zabaldurik oso,
jardun zuben kantatzen
bizi garboso.
Bukatu zubenean
bere kantaera,
etzuben iñork ere
txintikan atera;
bañan andikan sarri
zuben batek esan,
kantaririk onena
olloa zala an;

eta ontzat emanik denak
aren gisan, ollo erreala zan
sariztuba izan.
Artaz erretxiñolak
zer zuben esango?

Zer zan bere kantuba
aurrera izango?
Len alaia bezela
oso penatuba,
edo-ta geldituko
zan txoil mututuba.

Euskal-Erria, XVI, 1887

Arratoiak eta zakurra

Arratoi bik urdaia
zutelako jaten,
zakurra zan beraren
zalantzan egoten;
eta arratoieta
bat atxiturik bein,
ortzen tartean zuben
puska-puska egin.
Lan artan ikusirik
bere nagusiyak,
eta nola jaun onek
etxeke guziyak;
saritzat eman zien
otordu eder bat,
artean egin zuben
onena bai anbat,
esanaz bakoitzari
kentzean biziya,
izango zubela zer
jana nai guziya.
Zakurra pozturikan
esan ziotenaz,
eta zegoala beste
arratoia penaz,
onek zion, au ere
triskilla etzezan,

zulotikan buruba
atera ta esan
konpontzio bat bear
zutekela egin,
ongi etor zitezen
biyak alkarrekin;
bada arratoi illak
ark billaturikan,
eramango zizkala
agertu zitzaiz an;
eta engañaturik
berakin nausiya,
izango zubela zer
jana nai guziya;
bañan onetarako
ark ere zer jana
naiko zubela, egin
ezkerotzik lana.
Zakurrak esan ura
ontzat arturikan,
etzan gertatu izan
aurrera gerrikan;
ala paltso ark eta
arratoi azkarrak
maiz egiten zituzten
otordu ederrak.

Modu artan zirala
gozotoro bizi.
etxeoak zituzten
bein biak ikusi
ari zirala plater
batetikan jaten,
eta alkarri beren
jolasak esaten.
Orduban igarririk
zerabilten tranpa.
zakurra zuten egin
bertan zanpa -zanpa;

eta emandakoan
eman al guziyak,
etxetikan biraldu
zuben nagusiyak.
*Ispillutxo onetan
begira dezagun,
geren bururik gaizki
arki ez dezagun;
ogi emalleakin
traidorea danak,
emango dizka bere
burubari lanak.*

Euskal-Erria., XVI, 1887.

Etxe konejuba eta erbiya

Koneju bat irten zan
etxetik igesi,
esanaz: "Libre nai det
kanpoetan bizi;
aspertu naiz betiko
ukulluko txokoz,
libertade gabeko
bizitza etxekoz;
bada munduban beste
asko diran gisan,
libre nai det nik ere
gaurdandikan izan".
Ontan topaturikan
erbi bat mendiyen,
zegoala eguzkiya
artubaz zelayan,
esan zion: "Egun on,
menditar gaztea,
atsegin det orrela
onez ikustea;
ni egon izandu naiz
itzalean beti,
eguzkitara irten
eziñik etxeti;
eztegu pasa izan
bizitza iguala,

zu emen onen ongi
eta ni an ala".
Zeñen erantzun zion
erbiyak berari:
"Bada kanpoa gutxi
gustatzen zait neri;
naiago nuke bizi
nik etxe barrenen,
eta ez egun eta
gau beldurrez emen".
"Ai! -esan zion-, ori
iristen errez da,
neke aundirik egin
bearrikan ezta;
zuaz ni irten naizen
etxera segiran,
eta beldurrik gabe
biziko zera an".
Agerkai oek egin
ondoren alkarri,
etxerako bidean
zan erbiya jarri;
eta etxetik arontz
joan zana igasi,
bizi modu berriyan
saiatzen zan asi.

Asi zan, bañan etzan
luzaroko izan,
iru egun bañan len
tranpan erori zan;
eta erbiya berriz
etxera joan zana,
laugarren eguneko
izandu zan jana.

*Eztegu ontzat artzen
izate gerena,
inbiriya degu guk
beti besterena:
eta aren tokiyan
bagerare jartzen,
lengoari diogu
inbidiya artzen.*

Euskal-Erria. XVI. 1887.

Miruba, saguba, zakurra eta otsoa

*(Nere adiskide itz neurlari bikain
Felipe Arrese jaunari)*

Miruhak zeramala
gazta bat zezan jan,
erori ta zitzaion
errioxora joan;
eta urak indarra
nola baitzeraman,
buelbaka zion zenbait
bidean eraman.

Sagubak ikusirik
urtan gazta ala,
zakur zar bati deitu
zion beriala,
esanaz aren gazta
urak zeramala,
eta arren ta arren
atera zezala.

Ateratzen bazuben,
bere lanagatik
irutik bat emango
ziola gaztatik;
eta, zakurrak pozez
saltarik bertatik,
gazta guriya zion
atera urtatik.

Bañan miruba ere
jatxi baitzan bera,
gazta ura arena
zala esatera:
eta abiyaturik
ezta eta bada,
sagu mirubak zuten
naspilla bat para.

Ezin konponduz ziran
joan otsoagana,
onek zuzen zeikien
zerabilten lana;
eta ondo aiturik
kontu pasa zana,
esan zien: “Da gauza
zuzenduko dana”.

Jankaia iru puska
segiran egiñik,
esan zion zakur zar
ari otsegiñik:
“Urtatik dekalako
gazta atera ik,
irutatik bat to ta
joan ari emendik”.

Zakurra zan denboran
puska arekin joan,
otsoak beste biyak
berak zituben jan;
eta jabeak nola
begira zeuzkan,
biyori zizkan papur
sobratubak eman.

Esanaz: “Kobratu-
rik neronen lana,
au da emen zuentzat
sobratutzen dana;
eta partizioaz
kontentu ez dana,
keja dedilla beste
otso batengana”.

*Nola kejatuko da
indarrik gabea,
jan lezakena bada
indarren jabea?
Beragatikan batek
jo ez dezan bea,
ez okerreratzea
du askoz ohea.*

Euskal-Erria, XVII, 1887.

Itsasoko arraiak erriean

Itsasotikan zenbait
arrai erriora
pasaturik, ur ontan
igo ziran gora;
eta noizik bein putzu
txulotara joanaz,
beretan zebiltzala
arrai txia janaz,
sorturik euri paltaz
legorte aundiya,
ur gabe gelditu zan
errioa iya;
eta beren burubak
ezin estalduz an.
itsas arraiak oso
zirala esturan,
Jupiterri zitzaizkan
erreguzka jarri,
arren aska zezala
ekaizte bat sarri,
turmoi soñuz dardaraz
jar zitzala goiak,
eta tximistaz parti
zitzala odoiak;

legorrekoak urtan
galtzen ziran gisan,
ur paltaz berak galduak
etzitezen izan.
Eta ala euriya
jaikirik ugari,
itsasora joan ziran
arraiak igari.
Orduban Jupiterri
makiña bat grazi
emango ziozkaten.
baizitun merezi?
Bai, bear! Bañan zien
mesprezios esan
ur loitsuba ziela
biderako eman.
*Gure Jaungoikoari
guk ere hau bera
egunero egiten
diogunak gera:
zenbait on beragandik
zaizkigun etortzen,
on aiek esker gaiztoz
dizkagu pagatzen.*

Euskal-Erria, XVII, 1887

Zigor txikiya eta makil gai aundiya

Txaran lerdan arkitzen
zala makil gaiya,
zeren aldamenean
baitzekarren iya,
ark oni esan zion,
azaldubaz parra,
ia zertan zan jaio
ain gauza ttattarra,
edo zertako etzan
geiago azitzen;
danen parragarri an
zertan zan bizitzen;
lotsagarriya zala
ain gauza txikiya,
desoneratzen zula
makildei guziya;
ez indar, ez balio
eta ez itxura,
zala gauza bear ez
bat jaio mundura.
Zeñi erantzun zion
iyak segiruban
bearrak gauza denak
zirala munduban;
bada ura zein ta zan
sendo indartsuba,

gizonari sartuko
ziona izuba,
burubak puskatubaz,
ezurak autsiyaz;
ez bizitzeko gero
sobra pantasiyaz;
ark kontatzen zubena
txiki ezer eztat
gerta zitekeala
aundiya arentzat;
oroi zedilla ongi
onelako makil
nola zuben alkate
baten zigorrak ill;
nola makil txikiya
izan arren iya,
menderatu zuben ain
makilla aundiya;
bada berriz ere gai
artan bazan jartzen,
ikusiko baitzala
merezিয়ak artzen,
eta artaz jaikirik
makilla kontura,
geroz errespetatu
zuben zigor ura.

*Onek erakusten du
aundi txiki denak
dirala mundu ontan
bear diradenak:*

*bada askotan ezer
ezetzat daudenak,
dituztela azaltzen
lanikan onenak.
Euskal-Erria. XVII. 1887.*

Euskal-Erria. XVII. 1887.

Zakur Katubak

Biyak etxe batean
ziralarik bizi,
zakurrik ezin zuben
katubak ikusi;
zarpazoka zekarren
mendean artuba,
betiko pozoikeriz
izuba sartuba;
eta ala zirala
gaizki alkarrekin,
gertatu zan bein oker
bat katubarekin:
bada eltzetik ari
zala lapurretan,
eltzea irauli ta
erre baitzan bertan,
eta itxukan jorik
onera ta ara,
non irtengo zan andik
sartu zan surtara;
an berriz arturik su
triparen azpitik,
atzekitik, burutik
eta bizkarretik,
gertatu zanean ain
estura larriyan,

alderdi danetatik
iya kiskaliyan,
asi zan zakurrari
laguntza eskatzen,
anparatu zezala
arren eta arren.
Bañan zakurrak nola
lagunduko zion,
zegon lekutik altxa
gabe esan zion:
“Kiskal ari nai baden,
erre ari bertan;
ez naun ik len lagundu
izandu ezertan”.
Eta ala abotik
zeriola kia,
kiskali zan katu zar
len saldaz erria.
*Nor nolakoa izan
oi dan besterentzat,
beste alakoa da
gertatzen beretzat;
prutu gozoen jabe
nai dubenak egin,
azi onak len berak
biaitu erein.*

Euskal-Erria, XVII. 1887

Azeriya

Lapurtuta mendiyān
gazta zeramala,
abotik joan zitzaion
tinbili-tanbala;
eta zioarikan
segitu berari,

leitz zulo txar batera
zitzaion erori.
*Euskal esankai zarrak
diona: "Mari Juan,
gure portunak nola
etorri ala juañ".*

Euskal-Erria, XVII, 1887.

Bare kurkulloa, barea eta belarra

Bare kurkuil bat ezin
igoz paretean
zebillela, gertatu
zan barea bean:
eta ark zion oni
esan: "Ai, laguna;
etzan iguala sortu
biontzat portuna.
Ni nabil jaio nintzan
ezkeroz nekean,
etxetzar au detala
beti bizkarrean;
eta zu berriz neke
gabe bizi zera,
kurkullaz kargatuba
ibiltzen etzera.
Ai nork leukaken zure
bizimodu ona!
Ai zein tristea dan ni
bezela dagona!"
Eta bareak ura
zionean entzun:
"Tristiago bizi naiz
ni -zion erantzun-,
esturan gertatzean
non gorderik gabe,

ez naizelako etxe
kurkuil baten jabe:
noiz bañan noiz piztiyak
nauten eramango.
eta odol guziyak
txupatubaz jango:
itzul egin nai eta
lasterka joan ezin,
urrikalgarrigorik
al da bat ni bezin?"
"Bai, bada -esan zion
belarrak berari-;
okerrago gertatzen
zaigu askoz guri;
arrimatzen badira
gugana ardiyak,
leporik gabe uzten
gaituzte erdiyak;
eta segarik bada
berriz arrimatzen,
ipurditikan gaitu
guziyak pikatzen".
"Ala da -esan zuten
bareak orduban-;
gu bañan gaizkiyago
badira munduban".

Eta ala aitzeaz
pena iñorenak,
bertatik zitzaizkaten
gutxitu berenak.
*Gurekin gertatzen da
beste onenbeste,*

*denok baitegu gaizki
gerarela uste:
eta ikusitzean
gaizkiago beste,
orduban ezta penik
sentitzen ainbeste.*

Euskal-Erria, XVII, 1887.

Kobrezko paziya eta burnizko pertza

Paziya lagatzetik
zalako erori,
kolpe batekin egin
zitzaizkan zulo bi;
eta eramanikan
konpontzera bera,
onen tokiyan pertza
zuten lagatzera.
An para zuten bañan
nola burniya zan,
eta luzarotxoan
ibilliya etzan,
erdoiak janik eskin
bat zitzaion ausi,
eta zar-zar-zar pixa
egiten zan asi.
Ontan paziya zuten
berriz etxeratu,
eta onek, zanean
sukaldera sartu,
esan zion, kopeta
bezturik, pertzari:
“Ken ari ortik, zikin
zar ipurt beltz ori;
suba itzaldu baizik
eztek ik egiten,

eltzeari eztiok
uzten irakiten”.
Eta kendu eraiñik
zegon lekutikan,
zintzillik bera jarri
zan lagatzetikan.
Jarri bai, bañan sarri
zan gaizki ikusi,
lotsagarri pertzaren
moduban itsusi:
bera zalako gaizki
konponduba izan,
perzaren gisan pixa
egiten asi zan;
eta etzitzan oso
su denak itzaldu,
zuten zanpaturikan
urtutzeko saldu.
*Askotan gertatu oi
duna baita ori:
par egitea parra-
garriyak iñori,
esanaz pazi zarrak
bezela pertzari:
“Ken ari ortik, zikin
zar ipurt beltz ori”.*

Euskal-Erria, XVII, 1887.

Azariya eta ollarra

Azari zar bat zala itxitu
baten ondotik pasatzen,
barrunbe artan sentitu zuben
ollar gazte bat kantatzen;
eta egonik nola atzeman
zezaken ura pentsatzen,
itz legunakin asi zitzaion
pallakatzen ta tentatzen.

Esanaz: "Ai, zein ederra dezun
zere kantuko graziya!
Zurekin berdin litekenikan
ezta izango bat iya;
ez naizen gisan ni banitz zure
jabea edo nausiya,
zurekin nuke zu erakusten
jirako mundu guziya.

Bada kantuban orrenbesteko
graziyakoa bazera,
korputzez ere nolanaikoa
noski izango etzera:
ia piska bat azal zaitia,
ia pixka bat atera,
ikus zaitzadan zer korputz dezun
eta zer de zun jazkera".

Itz oek aitu eta jarririk
ollar gaztea kezketan,
erantzuera segiran eman
zion itz bide oetan,
esanaz: "Kanpo ortan nor dagon
nola ikusten ez detan,
irten bañan len nai nuke jakin
norekin naguen izketan".

Oni erantzun zion: "Ni nazu
auzoan bizi naizena,
oso leiala eta prestuba,
gauza guzitan zuzena;
askoren gisan gaiztakeritan
ibilli oi ez naizena,
mundu guziyak maite naubena,
azariya det izena".

"Lenaz aitzerak banituben, bai,
ziñala azkar argiya
-erantzun zion-; zendubela zuk
kontzientziya garbiya;
ala, esaten ari zerana
izan liteke egiya,
bañan dezu zuk prestubarentzat
mokoa txorrotxegiya".

*Itz makur onek azariyari
etzion egin onikan,
bada besterik gabe salta ta
ezkutatu an andikan:
ez, berriz ere fama galduba
daukanak lenaztandikan,
eztu egingo eraro berak
buruban daukan lanikan.*

Euskal-Erria, XVIII, 1888.

Bi langille lagunak

Bat izanik zapata
zar konpontzalea,
zan oso kontuzkoa
eta langillea;
bere laguna berriz
santu egillea,
azkarra bañan ez txit
fortunagillea.

Onek zekielarik
errez irabazten,
gorputzaren tokiyan
tripa zuben jazten;
bada goizetik nola
zan asetzen asten,
etzuben txanponikan
sobratzen ikasten.

Zapatariya berriz
zintzoro bizi zan,
gutxi beren lanetik
sobratzen ari zan;
eta ala langille
ona naiz ez izan,
azaltzen zan txukunki
onenaren gisan.

Ontan egun batean
zapatariyari
zitziola burlaka
langillea ari,
aserratu zanean,
errabiz berari
esan zion: “Zertan aiz
i orrela ari?”

Egiya dek aizela
ona langillea,
bañan ez aiz batere
fortunagillea;
ik dek zillarrezkoa
abillidadea,
bañan urrezko tripa,
au eztek obea”.

*Azkartasun aundiyak
asko du baliyo,
berarekin Ziteke
bat goitxora iyo;
bañan tripari sobra
ematen badiyo,
aren azkartasunak
orduban adiyó.*

Euskal-Erria, XVIII, 1888.

Txerriya

Au nola maiz ibilli
oi zan ausnarrean,
sudur puntaz egiñaz
zuloak lurrean,
egun batean izan
zuben suertea
billatzekoa eltze
bat urrez betea;
eta pozez berari
begira jarririk,
esan zuben: "Fortuna
gaurdandik daukat nik;
segiruban joango naiz
nagusiyagana,
kontatutzero zer dan
billatu dedana,
esanaz bizitza on
bat nai badit eman,
esango diotala
fortuna non dagoan;
bada nola naizen ni
tripazai jalia,
eman deidala urre
truk naiko alia,
eta ez nazala ill
bigar edo etzi,
biar dirala nere
miñez iltzen utzi" .

Au esan ta segiran
bere pozarekin
salto zion gañetik
eltzeari egin.
Andik sarri berriro
jarririk pentsatzen,
beregana esan zuben:
"Gutxi det eskatzen;
eskatu bear diot
ere nere gisan
bear dubela nere
bi semeak izan".
Ontan salto bat egin
zuben alakoa,
lengoa bañan ere
aundiagokoa.
Berriz eltze zarrari
jarririk begira,
esan zuben: "Ezta din,
eske au gutxi da;
eskatu bear diot
ni bezel-bezela
illobatxoak ere
izan ditezela;
eta beren seme ta
aien ta aienak
ere ez gaizkiago,
ni bezela denak".

Au esan ta arturik
eltzea ortzetan,
gordetzeko ustetan
an gaintxoan bertan,
aldaparan igotzen
zan denboran asi,
ortzen tartean zuben
eltze zarra autsi;
eta nola txit bean
baizijoan ura,

pirrilka joan zitzaizkal
urreak putzura.
*Nola geldituko zan
txerriya orduban?
Zer oroimen jaikiko
zitzaizkan buruban?
Gerorako ametsez
ez geiegi poztu,
etorkizunak alde
segururik eztu.*

Euskal-Erria, XVIII, 1888.

Bi ollarrak

Seta txar bat jabeak
zutelako artu,
ollar biyak borroka
zituzten paratu;
eta gorroto gabe
ziralarik jarri,
oso gogor zioten
eraso alkarri;
bada lan artan ari
zirarela biyak,
kolpeka kendu naian
alkarri begiyak,
bata bestea bañan
lenago aulduta,
eroririk lurrera
indarrak galduta,
onek azpitik esan
zion besteari:
“Ai, lagun, lagun! Gaizki
gaituk ontan ari;
iñoiz guk alkarrekin
ezer izan ez ta
bestegatik egiten
odolezko pesta”.

“Ala dek -esan zion
besteak orduban-;
zenbait buru gaiztoko
bagaituk munduban;
bañan alaz ta ere,
ontara ezkerro,
ez diat barkatuko
naiz damutu gero”.
Eta au esateaz
erasorik berriz,
alkar biyak berriro
bete zuten zauriz;
eta bat azpiyan ta
bestea g a ñ e a n
illak biyak gertatu
ziran azkenean.
*Onek erakusten du
kulparen jabeak-
gatik iltzen dirala
kulparik gabeak;
eta ala, jasoko
balitz au buruban,
elukela gutik on
izango munduban.*

Euskal-Erria, XVII, 1888

Otsoa eta igaraba

Otsoak ikusirik
igaraba urtan,
nola bereganatu
zuben arrai bat an,
egonik bera baztar
batean gordeta,
legorrera zanean
esan zion joanta,
etzeukala etxean
ezer zer janikan,
eta arrai uraxe
nai zukeala jan:
eta arrantzaleak,
izuturik oso
ikusitzeaz bere
buruba an preso,
segiran arraia ta
bera jan etzitzan,
esan zion: "Ez deike
ori, jauna, izan:
gaur da nere aixkide
on baten eguna.
eta nola baitetan
bizirola laguna,
lenaz aginduba det
arraia berari,

eta ezin paltatu
neioke gaur ari;
bestetik gauza pixka
da au bedorrentzat,
eta naiko otordu
ederra arentzat;
bada emendik ez da
arkitzen urrian
sare zar bat dagona
legortzen lurrian,
eta mutur batetik
artzen badu ura,
ni naiz bestearekin
sartuko putzura;
eta an biyok, neke
aundirikan gabe,
egingo gera naiko
arraia jabe".
Eta ala arturik
ontzat ark esana,
sarri billatu zuten
sare alde zana.
zeñen otsoak ori
firme el zeikion,
edo zarpatik itzul
egin etzeikion,

trabatu erain ere
baitzion lepotik.
eta prest zan denboran
jarri legorretik,
igarabak saltarik
oso ur aundira,
andikan zion gogor
sareari tira:
eta iraulpeturik
otsoa aurrera,

zilipurdika joana
izan zan urera.
*Gizonak du esturan
egon bear ernai,
bere etsaiak egin
ez dakion zernai;
ala gaiztoarekin
badu zerbait tratu,
aren itzik egitzat
ez bezala artu.*

Euskal-Erria. XVIII, 1888

Legoia eta astoa

Uste gabean alkar
topoz jorik biyak,
asto onari zion
agindu legoyak
jo zezala tronpeta
beldur gabe lasa,
egin zezala oi
aundiko arrantza,
otsegin zekiola
bere lagunari,
ia jateko zerbait
biltzen zion ari;
eta ala tronpeta
jorik segiruban,
beriala bi asto
aurkeztu ziran an,
zeñen legoiak biyak
itorik segiran,
bat zuben gorde eta
bestia berriz jan:
eta aurrera ere
tranposoa ala
bizitzen zan astokiz
mantendutzen zala;

bañan bere astoa
denboraz zan zartu,
eta ezin zubela
asnasikan artu,
gelditu zan tronpetik
jotzen etzubela,
bere auspo zarretan
min artzen zubela;
eta orduban legoi
nagusi zubenak,
non arinduko zizkan
zeukaizkien penak,
zintzurritik sarturik
bere letagiñak,
atera zizkan auspo
zarretako miñak.
*Ez degu joan bearrik
legoiarengana,
au da gure artean
maiz gertatzen dana:
zartu ta ezin egin
dan denboran lana,
e ker gaiztoz iltzea
langillea zana.*

Euskal-Erria, XVIII, 1888.

Basaurdea eta txori izutzallea

Negu batez emanik
elurte aundiak,
zuriz estali ziran
zelai ta mendiyak;
eta zenbait denboran
segiturik ala,
lur apurtxo bat beren
ikusten etzala,
basaurde bat gertatzen
zan oso esturan,
amorratzen gosez ta
etzubela zer jan.
Bada ain gaizki joanik,
egun goiz batean,
iruriturik zerbait
gauza aparte
zelai baten erdiyan
mugitzen etzala,
pentsatu zuben ura
gizonen bat zala;
bañan ark zala uste
zubena gizona,
zan makil gizonaren
jantziyan zegona;
bada pizti gaiztoak
menditik jetxirik,

eta makurka bera-
ganontz iritxirik,
salto bat egin zion
ura alakoa,
non jota bota zuben
ain gizon plakoa,
eta sartu ziozkan
agiñak berari;
bañan nola itsatsi
zizkan egurrari,
esan zion: "Barkatu,
ez artu gaitzera;
ez naiz etorri zuri
gaitzik egitera".
Eta penaz emanaz
burubari jira,
berriro zelaitikan
igo zan mendira.
*Modu onetakoak
beti dira asko:
Onak gaiztoak ezin
izan direlako;
leku txarrean sartzen
badute agiñik,
ez dutenak eman nai
izaten an miñik.*

Ollo-erreala eta antzara

Ollo-erreala txit
ederra nola zan,
antzarak gustaturik
maiz oi zion esan
aren edertasunaz
amurusten zala,
bere berdingarririk
beste bat etzala;
ain loreztuba zala
bere aitsarkiña,
irurizten zubela
pinturaz egiña,
eta ain zala bera
lustratu apaña,
dizdiratzen zubela
eguzkiyak aña;
kantatzeko graziya
berriz ark zubena
zala munduban beste
iñork etzubena.
Azken itz au pallakaz
esaten baitzion,
bañan alaz ta ere
olloak etzion
artzen gaizki, ezpada
parrez aitzen zion,

zeren itz gozo ura
gustatzen zitzaion:
eta bere truk egin
nairik zerbait grazi,
zitzaion kantatutzen
erakusten asi,
noizik bein bere lumaz
apaintzen zubela,
ark ere txukunkiro
luzi zezan ala.
Geroago kantari
piska bat ikasi,
eta luma politez
zan denboran jantzi,
antzarak artu zuben
urgullu aundiya;
eta erakutsiyaz
bere pantesiya,
egun batean zion
esan olloari
etziola grazirik
arkitutzen ari;
lenago eman izan
oi ziozkan famak,
gezurrezko pallakak
baitzirala danak;

bada jakin zezala
ederra etzala,
askoz ederragoa
ura bera zala.
Oll oak esan artaz
zularik egin far,
penaz bere barrenak
zion egin negar,
eta damaturikan
egin bide lenaz,
denbora joan ondoan
gelditu zan penaz;
bañan andikan sarri
antzara zarrari

zitzaizkan luma polit
postizak erori,
eta itsusituta
zakarturik dana,
antzara gelditu zan
len antzara zana.
*Onek erakusten du
urgullua zer dan,
gauza zatarragorik
besterik ezer dan:
txiki aundi naiaren
pauso itsusiyak
azkenik bea jotzen
dutela guziyak.*

(1) **Pavo real.** (R. Artolaren oarra)

Aingira

Maiz sartzen zan arroka
bateko zuloan,
iñoiz zala gelditzen
irten gabe lo an;
eta aldi batean
gizendurik oso,
gelditu zan egotei
estu artan preso:
bañan ainbesterañon
saiaturik bera,
nolabait zan arroka
zulotik atera;
ura ala pasa ta
andik gero sarri
berriz zion jira bat
eman leku ari;
eta tentazioak
jaikirikan ala,
eta ikusirikan
kabi zitekeala,
berriz sartu zan lengo
arroka zuloan,
eta uste gabean
gelditu zan lo an;
bada lengo kontuba
gertatu zitzaion,
nonbait egotei arrek
on egiten zion,

eta lenaz gañera
txit gizendurik an,
arkitu zan atera
eziñik andikan;
eta bere buruba
ikusteaz ala,
zulo artan kabitu
ezin zitekeala,
negarrez zion oi
egin zerubari,
arren laguntza biral
zeikiola ari;
eta an gertaturik
Erkules orduban,
kontuz arroka milla
puska egin zuban;
bañan pusketan batek
jorikan muñetan,
aingira tzarra illa
gertatu zan bertan.
*Onek erakusten du,
batek galbidea
ikusten badu, truka
dezala bidea;
uts orde ez dedilla
irriskura jira,
bera gerta ez dedin
kontuko aingira.*

Azari ama umeak eta mediku astoa

Intzirika zegoala
azarikumea,
nabaiturikan amak
ain penaz umea,
joan da galdetu zion
ia min non zuben,
ia zerbait jankai txar
tragatu al zuben;
eta erantzun zion
baietz, ala zala,
luma ta guzi ollar
bat tripan zeukala;
ezin janik buruba
utzi zubela an,
gañerako guziya
zekarrela tripan.
Eta amak arturik
buru ark utziya,
pitsarrik utzi gabe
jan zuben guziya.
Segiran billaturik
medikuba non zan,
umeagana asto
zar batekin joan zan;
eta onek zintzoro
arturik pultsuba,
esan zion zeukala
oso min pisuba;

menenokiya zala
zerbait jan zubena,
eta abotik bota
bear zala dena
bada ura ezpazan
egiten lenbait-len,
illko zala umea
ordu bi bañan len.
Amak esate ura
zubenean aitu,
beretzat ere igual
baitzuben aditu,
eta zion mediku
astoari esan
berak ere zubela
jankai ortatik jan.
Orduban medikubak
meneno denak an
bota zitzaten, zien
ur zuri bat eman;
eta umea goika
asirik lenbizi,
bota zuben ollarra
lumaje ta guzi;
eta amak nola zer
botarik etzeukan,
este denak zituben
bota abotikan;

eta sendaturikan
lenaz min zubena,
itota gelditu zan
miñik etzubena.
*Orain ere badira
zenbait onelako,*

*sendagai bat dutenak
min guzientzako;
zeren ez duten gaitzik
ere ezagutzen,
eta indarra artzen
dienak laguntzen.*

Bi kanpaiak

Biyak ziralarikan
torre batekoak,
etziraren biyak lan
bide batekoak;
batek jotzen zituben
erlejuko orduk,
eta ager erazten
noiz ziran otorduk;
besteak berriz, nola
zan gazte berriya,
buelbaka zuben gortu
arazten erriya;
ezagun zan aboan
etzeukala miñik,
ezin zuben ixillik
iruki mingañik;
nabaitzen baldin bazan
festaren usairik,
etzan aitzen beraren
danbadak besterik,
maiz esaten ziola
bere lagunari
ia zertan etzion
segitutzen ari,
dantzan eta oiuka
erriya jolasten;
zertan etzuben pauso
mantzar ura uzten.

Bañan zarrak kasorik
egin gabe ari,
segitzen zion bere
zekarren lanari.
Modu ortan gertatzen
zirarela biyak,
bein izanik eguna
erriko patroyak,
kanpai gaztea dantzan
asi zan torrean,
eta ain zebilela
gogoz indarrean,
abotik joan zitzaion
mingaña aidean,
gutxienaz bi torre
ain altu bidean;
eta kanpaia bera,
oso artesirik,
ill zan, eta zarra zan
gelditu bizirik.
*Onek erakus ten du
amaika gazteri
gertatutzen zaiola
beren paltaz ori;
lasterka nai dubenak
mundu ontan bizi,
lasterka joango dala
mundutik igesi.*

Euskal-Erria, XIX, 1888

Animali eskolatubak

Jabeak eman zuben
aitzera erriyan,
ikusiko zirala
plazaren erdiyan
tximuba, legoi zarra,
zaldiya ta artza,
egiten komeriya
moduko jolasa;
eta bildurik zenbait
jende ikustera,
esan bezela ziran
guziyak atera;
atera ziran bañan
legoirik etzan an,
onen larruz jantziya
astoa irten zan;
eta jarririk bata
bestien urrena,
tximuba asi baitzan
Ianean aurrena;
onek palanganean
arturikan ura,
abiatu zan bizar
eballe modura,
atzaparka egiten
jaboi ur aparra,
legoiari beratua
zeikion bizarra:
eta kokotz azpiyan
pararik zapiya,

zuritu zion bizar
zekarren guziya;
bada segiran asi
zezan bere lana,
atera zuben kana
bateko labana;
eta kendurik bizar
zekarren erdiya,
afarretan zeukala
beste alderdiya,
asto lasaia asi
zan tronpeta jotzen,
ingurutako denak
zitubela gortzen;
eta izuturikan
zaldi atzekoa,
salto batez tiratu
zuben ostikoa,
eta arekin jorik
kopetea artza,
bota zuben ta agur
asi zan konpartsa!
*Tontoari ez eman
baliozko lanik,
zeren ez dezaken ark
egin gauza onik;
eztubenak nai irten
gero parragarri,
tontoarekin ezer
lanetan ez jarri.*

Euskal-Erria, XIX, 1888.

Otsoa, auntza eta artaldea

Ardiyak zebiltzala
ur eskin batean,
beren ariyagandik
zerbait apartean,
auntza ikusi zuten
alde beretatik,
otsoak segitutzen
ziola atzetik;
eta izuz beterik
ikusteaz ura,
beren burubak bota
zituzten putzura.
Auntza ere jetxi zan
ur baztar artara,
bañan etzuben sartu
nai izan urtara,
ezpada saltatubaz
arritik arrira,
pasa zan erriogan
beste alderdira;
andik egonik otso
zarrari begira,
ikusi zuben joaten
oso urrutira;
eta zegoan tokiya
izanik kaskarra,

berriz lengokora zan
paza auntz azkarra.
An topoz egiñikan
ariya ta biyak,
galdea egin zion
segiran ariyak
ia zekiyen ango
ardiyak non ziran,
eta erantzun zion
nola galduk ziran;
otso bat jatxirikan
menditikan ara,
aren igesi salto
zirala urtara,
eta zilipurdika
ibillirikan an,
itota nola urak
zituben eraman;
bera ere ezpalitz
azkartxoia izan,
antxen itoko zala
gaixo aien gisan;
bañan salto emanaz
arritik arrira,
pasa zala urean
beste alderdira.

“Zer azkartasuna dan
zuk egin dezuna!
-esan zion ariyak-.
Zer gauza! Zer lana
urian pasatzea
arkaitz gañetatik!
Ori begik itxuta
egingo nuke nik”.
Eta ala zeudela
biyak jarduketan,
berriz zuten otsoa
ikusi txit bertan;
eta abiyaturik
beraren igasi,
errioan pasatzen
baitziraren asi;

bañan erdi parean
ziranean biyak,
txirrist egiñik arkaitz
gañean ariyak,
pitipun erori ta
ito zan urian,
eta auntza pasa zan
lengoko bidian.
Urgullu geiegirik
ez da bear izan,
ez dedin bat gertatu
ariyaren gisan;
guk maiz besteren lanak
errezak ditugu,
eta gaizten zaizkigu
artan jartzean gu.

Euskal-Erria. XIX, 1888.

Ontza eta satorra

Egunaren erdiyan
ontzak nabaiturik
zebillela satorra
bideak galdurik,
etxea non zekarren
ezin asmatu-rik,
burlaz galdetu zion
nai zuben argirik.

Zeñek erantzun zion
bera burlatzeko:
“Nik ez diat argirik
bear neretzako;
ekar zak eguzkiya
bañan iretzako,
ura dek argi ona
itxubarentzako”.

*Esan oi dan bezela
da ere gertatzen;
gaitza askok dubela
beretzat ekartzen;
burla iñori egin
naian danak jartzen
emanaren ordañak
ditubela artzen.*

Euskal-Erria, XX, 1889.

Otsoa ta artzaiak

Otso hat sarturik bein
txabola batera,
izan zuben zer jana
arkitzeko era:
surtan egoskaiakin
tupi bat zegona,
buruba sarturik an
ustu zuben dana:
bañan ustutzeaz bat
larritu zan bera,
bururik ezin zula
tupitik atera;
bada ain zalapartan
asirik igasi,
mendiz bea jo zuben
tupi zar ta guzi.
Toki artan gertatzen
ziran bi artalde,
beren artzai mutillak
zituztela alde;
eta biyak joanikan
otsoarengana,
galdetu zien zer zan
zerabillen lana.
“Jaunak -erantzun zien
txapela ta guzi-,

txabol zuenean det
otso bat ikusi,
zeña ari zan jaten
tupi ontatikan;
eta tupiya bera
ere ez dezan jan,
ezpañetatik diot
tiraka atera,
eta au ekartzera
jatxi naiz onera”.
Artzaiak igarririk
ura zer txori zan,
eta ark zitubela
tupiko gauzak jan,
kendutzen ari gabe
tupiya burutik,
beste aldera zuten
biraldu mundutik.
*Otsoak gaizgandek
zituben aundiyak,
bañan bai eta ere
artzai gazte biyak;
berriz ere gaiztoak,
izketan naiz jakin,
maiz ditu arkituko
lan txarrak berekin.*

Euskal-Erria, XX, 1889

Bi gabiraubak

Bein biyak zebiltzala
atxitzen txoriyak,
alkar jo ta erori
ziran goitik biyak:
eta mugituzkeo
gauza etzirala,
iya azkenekotan
arkitzen zirala,
batak besteagana
jirarik buruba,
esan zion: “Ai, zabar
tzar asto itsuba!
Ere bidean kontuz
ez aizelako joan,
orra zer lan on petral
orrek egin naukan”.
“Ez nauk batere egin
obeia ik neri

-erantzun zion-; ai zer
argiya enguen i,
ez begiratuzkeo
nondikan ijoan!
Obe ukan zintzogo
baldin baintzan joan”.
Eta ala zeudela
leian edo teman,
azken asnasak biyak
eman zituzten an.
*Atsekabeak lenaz
daude prest gureztat,
guk egin arren kulpak
beti besterentzat;
bada ala kolerak,
gerrak nola gaitzak
beti izango dira
itzuritzen (1) gaitzak.*

Euskal-Erria, XX, 1889.

(1) *Evitar*. [R. Artolaren oarra)

Otsoa eta beorrak

Beorrak zebiltzala
belardi batean,
ikusi zuten otso
bat aldamenean;
eta ziralarikan
berataz izutu,
etzuten izuz iges
biderikan artu,
ezpada bildu ziran
guziyak batera,
otsoari arpegi
atzez ematera.
Otsoak, ikustez
zirala elkartzen,
eta ziozkatela
atzeak ematen,
bati zion siñu bat
egiñaz otsegin,
esanaz nai zubela
arekin itzegin;
belarrira gauza bat
nai ziola esan,

iñork bestek zer gauza
zan jakin etzezan.
Zeñi erantzun zion
segiran beorrak,
arrek bi belarriyak
zitubela gorrak,
eta obe zubela
berak argana joan;
aituko ziola zer
esan nai zion an:
eta ez izanikan
otsoa aien din,
jira ta joan zan senti
zubela tripan min.
*Onek erakusten du
dala txit bearra
txikiyak alkartzea,
au dala indarra;
zenbat balio duben
iñoiz latztasunak,
salbatzeko nor bera
ta bere lagunak.*

Euskal-Erria, XX, 1889.

Zaldiya eta astoa

Biyak jabe bat izanik
astoak eta zaldiya,
etzuten egiten lanik,
ongi bizi ziran biyak.

Indar pantesiya zuben
astoak, gutxi izanik:
zaldiya berriz etzuben
erakutsi nai zubenik.

Ala bein nairik progradu
bien indarrak nausiyak,
gurdi bati zizkan lotu
atze-aurretatik biyak.

Eta ziranean asi
indar leian edo teman,
astoak zaldi ta guzi
zuben gurdiya eraman.

Bañan zan ura zaldiya
zergatik ala nai zuben;
bestela tonto aundiyak
menperatuko etzuben.

Segiran astoa pozez
saltoka dantzan zan asi,
bere Iagunari errez
ziolako irabazi.

Bañan poz arrek etzuben
bildu ezpada negarra:
aurrera izandu zuben
nekoso bizi bearra.

Nola indartsuna nor zan
jabeak ikusi zuben.
gurdi arekin lanean
bera paratu baitzuben.

Eta ibilli erazten
zuben nekeko lanean,
goiz zubela asi azten
eta libratzen gabeen.

Etxera zanean joaten
txoil nekaturik astoa,
zaldiya zion esaten:
“Ai, tonto gizarajoa!”

Eta modu arretan zan
ibiltzen arronkoso,
neke pean pasa izan
baitzuben bizi osoa.

*Indarraren pantesiya
gaizki asko ditu artzen;
indartsubaren erdiya
beren paltaz dira galtzen.*

Euskal-Eria. XX. 1889.

Kastora, trikuba eta erleak

Kastora izanikan
kutiziosoa,
egun batez nai zuben
jan ezti gozoa;
eta zerbait denboran
pentsatzen egonik,
esan zuben: "Trikuba
billatu biet nik".
Sarri billatu ere
egin zuben bera,
eta biyak igorik
mendixka batera,
erakusten ziola
etxolatxo bat an,
zion engañatzeko
itz modutan esan
ezti tokiya zala
etxe txiki ura;
eta ami l zezala
goitikan putzura.
bada erleak eltzen
asiyagatikan,
etziotela ari
gingo gaitzikan;
eta ala egiña
zeukaten eztiya

bien artean jango
zutela guztiya.
Trikubak arturikan
ontzat ark esana,
segiran arrimatu
zan etxolagana,
eta bizkarrarekin
amildurik bera,
erle guziyak ziran
kanpora atera,
eta asi zitzaizkan
kozkaka berari;
bañan nola baitzan gaitz
miñ ematen ari,
zeñen berak geiago
baitzien ematen,
igasi ziran denak
asi andik joaten:
eta billaturikan
kastora bidean,
zebillela sasiyan
gorde eziñean,
denak batean eldu
zioten berari,
eta ezin ziena
egin trikubari

arekin egin zuten,
ura zuten autsi,
zauriturik baitzuten
begi gabe utzi.
*Gauza berriyak askok
sortu oi dituzte,*

*beretaz on aundiyak
dituztela uste;
eta egin ondoren
iñoiz zenbat kalte,
baliatutzen dira
beren partez beste.*

Euskal-Erria. XX, 1889.

Zaldi esker gabea

Oso gaizki moldatzen
zuben jabe zurrak,
kolpeka maiz berotzen
ziozkan ezurrak.
jaten gutxi emanaz
makillazo pean.
ibilli erazotzen
baitzuben lanean.
Modu orretan zala
oso gaizki bizi,
jabeari zioten
zaldiya erosi,
eta eragin gabe
nekerik berari,
jabe berriyak zuben
jarri oso guri.
Ala ederturikan
indartu zanean,
nagusiya jarri zan
beraren gañean.

zeñak joan bear zuben
periya batera,
bañan gaizki zitzaion
ametsa atera.
Zaldiya asperturik
jasotzen jabea,
goroinka batez zion
jo arazo bea;
eta ala egiña
mesedeak milla,
lerturik ankapean
utzi zuben illa.
*Gure artean ere
eskerrik gabeak
onela tratutu oi
dituzte jabeak;
on egillearentzat
bieitu gizonak
izan naitusuna ta
begiramen onak.*

Euskal-Erria, XX, 1889

Tximuba eta arranoa

Negu bat gertaturik
biziro gogorra,
tximubak artu zion
berari beldurra;
igarri zuben gaizki
zala ibilliko,
bere umeak otzak
ziozkala ilko,
zeren larru gorriyan
baitziraren bizi,
eta ala zan aien
jantzi billa asi;
bada joanik ardi lo
zegoan batengana.
esnatu gabe moztu
zion ille dana
eta au arturikan
bere bizkarrean,
zijoala noizik bein
gordeaz bidean,
goi-goitik ikusirik
arranoak ala,
iruritu zitzaion
ardiren bat zala,
eta joan ta itorik
bertan beriala,

gertatu zan itoa
ardiya etzala;
bada jateko ere
nola etzan ona,
tximu txar petral ardi
jantziyan zegona,
beregana esan zuben
korajez beterik:
“Orain zertarako det
jostallu txar au nik?”
Eta eramanikan
arbol gain batera,
jarri zuben zintzillik
adarretik beera,
esanaz: “Len zubena
maiz egiten burla,
orain guziyan burla-
garri or dagoala”.
*Ill arren ez dirade
ezkutatzen denak,
oraindikan gelditzen
dira oroimenak;
ala, gero aundiya
nai dubenak izan.
lan onak erakutsi
bieitu bizitzan.*

Artzaia eta artaldea

Artalde onek zuben
bere jantokiya
uraren eskintxoan
leku egokiya:
aize txar gordelari
zubela mendiya,
zelaitxo bat, ezpazan
ta ere aundiya,
beti berde ikusi
oi zan belardiya.

Bañan alaz ta ere
au etzan erdiya
ederrez, nola urez
beste alderdiya;
bada ain zan paraje
apain ta alaya,
an ikusten zan gauza
dena zan galaya,
itz batez zan kutizi-
garrizko zelaya.

Ala ardiyak aruntz
botarik begiya,
guziyak erakusten
zuten aruntz naya;
eta nola errio
ark zuben zubiya,
nairik atzeman ain lur
on txoragarriya,
asko ziran ziranak
pasatzen abiya.

Bañan lur ain on ura
ez baitzan egiya,
ezpada baitzuben ark
beste arpegiya,
alderdi bat etzana
biziro argiya,
pizti gaiztoen toki
ardi galgarriya,
zein non ezkutatzen zan
sartzen zan ardiya.

Artzaiak ikusirik
ango pikardiya,
zubiyen zan otso bat
pintatzen abiya;
bada ain pintorea
irten zan artzaya,
ain antzez egin zuben
ardiyen etsaya,
ontaz estutu zuben
zubi zar lasaya.

Alakoa zekarren
pinturak graziya,
ezin zan ezagutu
pintura zan iya;
bada nola ematen
baitzuben biziya,
eta ikustez ain
pizti itsusiya,
jiratzen zan zubira
joaten zan guziya.

*Ardi zaia gertatu
zalako argiya,
artalde salbatu
baitzuben erdiya;
bada ain izanik lan
au miretsgarriya,
saiatu da antzezten
artzai bere giya,
euskal ipuitxo oben
egille berriya.*

Euskal-Erria, XXI, 1889.

Dama eta lorea

Lorerik ederrena
baratza guziyan
arkitzen zala erdi
gordea sasiyan,
damak zion eskuba
luzatu berari;
eta bereganatu
eziñikan ari
zala, zion bañan len
loreari eldu,
sasiyak zion esku
polita odoldu;
eta arkitzen zala
erdi negarrear,
gertaturikan bere
aita orduban an,
galdea egin zion
negarrez zer zuben;
eta erantzun: “Jauna,
kutiziz nai nuben
egin sasiyan daguen
lorearen jabe,
eta min arturikan
gelditu naiz gabe.
Zertan landatu zuben
arantza tartean!

Librean zergatik ez
bestien artean?”
“Nik ez nuben landatu
-esan zion aitak-;
sasiya bizi leku
artu zuben berak”.
“Ai zer tokiya zuben
autu bizitzeko
-erantzun zion- grazik
erakutsitzeko!
Librean egon balitz
bestearen gisan,
zori onaren jabe
bear nuben izan.
Nik nere apaingarri
artuko bainuben,
eta dantza lekura
eramango nuben,
non salan milla argi
ederren erdiyan,
perlaz apaindutako
urrezko gurdiyan,
erregin bat gertatu
liteken moduban,
nere lore ederrak
argituko zuban.

Begi guziyak ziran
izango beretzat,
eta grazi bereak
ongarri neretzat;
ala an ederrena
nola zan izango.
lorien erregiña
zala zan esango”.
“Bai -esan zion aitak-,
ala izango zan,
erregin baten gisan
maitatuko baitzan;
bañan argituko zan
urrengo eguna,
non etzan gertatuko
gaba bezin ona;
orriyak zitzaiozkan
asiko legortzen,
eta indarrak joanik
lurrera erortzen,
urrengo egunean
maskaldurik bera
itxura gaiztoan zan
joango ankapera,
eta segirukoan
eder dagona gaur,
bazarren batean zan
ikusiko simaur.
Bada ez al du obe
bizi or sasiyan,

eraso beldur gabe,
Jaunaren graziyan?
Inbiri gabe, bestek
inbiriatuba,
amets gozoz laztantzen
dubela zeruba,
egunaren sentiko
intz presko eztiyak
kentzen dizkala bere
egarri guztiyak,
eta gero segiran
berriz eguzkiyak
zabaltzen diozkala
kolkoko orriyak?
Ez al du obe orla
goititu buruba,
erakutsiyaz bizi
bide seguruba?”
Tristeturikan oek
aitzeaz alaba,
esan zion aitari:
“Aita, bai, ala da”.
*Onek erakusten du
dabillena zoro
eztala modu artan
biziko luzaro;
eta obea dala
erokeri gabe
egitea bizitza
berdin baten jabe.*

Euskal-Erria, XVII, 1887.

Esneduna

Uda berriyan neixka
bat txit goiz atera,
eta marmitarekin
aldaparak bera
jaisten zan oin utsikan
erreka batera.

Pasatzen zubenean
errekato ura,
egunero jaiotzen
zitzaion burura
zeraman esnari
ematea ura.

Zeren zan lan aretaz
baliatu zedin
zapata pare baten
jabe egin zedin,
aurrera oin utsikan
ibilli etzedin.

Eta ala loturik
zeukala buruba,
osaturik pixkaka
pixkaka diruba,
zapataz jabetu zan
neixka kottaruba.

Bueltan zeramazkila
marmitan etxera,
pasatzen asirikan
errekato bera,
burutik joan zitzaion
marmita urera.

Eta urak indarra
nola baitzeraman,
eta portuna dena
neixkarena zan an,
urak ekarri zion
ta urak eraman!

*Dana bide txarrezko
gauzaren jabea,
askotan gertatzen da
portuna gabea,
uste gabean jotzen
dubelako bea.*

Erbiñudea eta arranoa

Erbiñudea, eiz pausoetan
baserri baten ondoan
zebillela, zan bi zankotatik
preso gelditu zepoan;
eta arrano batek goi-goitik
ikusirikan ala an,
jatxita bere zepo ta guzi
zuben aidean eraman.
An zeramala, erbiñudeak
esan zion; “Ai, au lana!
Bestetzat artu nau ni bedorrek,
kulpik ez baitet nik, jauna;
nere denboran naiz izan gaitzik
egin izan ez dedana,
azeriya da olloak galtzen
beti ibilli oi dana.
Nik ondo dakit dala bedori
errege egaztiyena,
ez dubela nai beren galkerik,
daukala kontu denena;
bada onez gain berrizten diot
aurretik esan detana:
ni beti izan naizela ona,
gaitzik egin ez detana”.

“Ori ez dakit -erantzun zion-
zeran gaiztoa edo ez,
testigurikan gabe ez baita
erabakitzen txit errez;
nik dakitana da zu zepoan
zeundela preso beldurrez.
eta denbora txarrean jartzen
zenazkidala negarrez”.

*Presondegiyan ondutzen dira
lenaz gaiztoak dianak,
galdetu eta “Nik eztet ezer”
esan oi dute dianak;
itzez ez dute kulpik izaten
obraz ez izan naiz onak,
siñale txarrak ematen ditu
lotuta dagon gizonak.*

Euskal-Erria, XXI, 1889.

Saguba eta katuba

Goiko sola zulotik
begiraka beera
zegoala bein saguba
gelatxo batera,
apalean ikusi
zuben jankai ona:
manteka maskuri bat
asiya zegona;
eta jatxi naiean
zebillela aruntz,
atxaparrakin zerbait
koixka egiñik uts,
erori ta portunak
emanikan ala,
zuzen buruz sartu zan
maskuri artara.
An zala gertatutzen
oso guriturik,
eta pasa zitzaion
gauzaz arriturik,
esan zuben: "Bañan zer
gertatzen zait neri?
Egietan ote naiz
ni onuntz erori?
Ezin sinist liteke
amets bat eztanik,
onelako portunik
gaur egiterik nik;

eroritzia etzait
gertatu kaltia,
ai au nere poza ta
nere suertia!"
Eta oek esanaz
berriro jan ta jan
ari zala sarturik
buruz manteketan,
katuba pasarikan
zulo atekotik,
saguba artu zuben
isats atzekotik;
eta galdetu ere
gabe "Zu nor zera?,"
manteka maskuritik
kanpora atera,
eta an bertan zuben
egin otortuba,
janik sagu mantekaz
gozo gurituba.
*Kolpez egiten dana
portunaren jabe,
kolpez geldi liteke
portunarik gabe;
poz iraunkorrik ezin
bailiteke billa,
zeñen poz batentzako
penak dauden milla.*

Euskal-Erria, XXI, 1889.

Azeri setosoa

Ollo toki batera
bidea ikasi
zubelako, zan andik
lapurretan asi;
eta eiz onarekin
joanaz maiz igasi,
zan goserik pasatzen
etzubela bizi.

Ala zan gau illun batez,
askotako gisan,
betiko tokitikan
sartutzen asi zan;
bañan ez ikusirik
zegonik ezer an,
isatsetik zan preso
erori zepoan.

Erori zan an bañan
eskapatu zuben,
ontarako isatsa
an utzi baitzuben;
alaz guziyaz ere,
seta nola zuben,
berriz joan gabe etsi
izandu etzuben.

Ala, joan zan denboran,
zan bañan len sartu,
lenengo zuben begiz
tokiya miratu;
eta zubelako an
zepoa billatu,
bere gañetik salto
egiñik zan sartu.

Bañan beste zepo bat
ere nola zegoan,
erori zan ikusi
etzuben zepoan;
eta onek agiñak
loturik zankoan,
moztu zion ta itzul
anka paltan zan joan.

Geroagoan ere
leku berberera
joan zan ta izan zuben
sartutzeko era:
eta erori gabe
zepoetan bera.
zan ortzetan ollo bat
zubela atera.

Bañan jabea nola
zalantzan zegoan,
aizkorarekin atez
kanpotik baitzegoan,
irten zanean jorik
aizkoraz lepoan,
moztu zion ta etzan
aruntz geiago joan.

*Debekatuba dagoan
tokira sartutzen
asten danak ederrak
maiz ditu artutzen;
eta bazaizko berriz
artubak aztutzen,
azkenekoz du bere
biziz pagatutzen.*

Euskal-Erria, XXI. 1889.

Astoa eta idiya

Mendi egal batean
topozturik biyak,
esan zion alkar jo
bañan len idiyak
jira ta ken zedilla
bide artatikan,
bada biyak kabitu
etzitezkelan;
eta asto muskillak,
zalarikan zarra,
bañan lenaz izana
panparroi samarra,
erantzun zion irten
zitezkelan bera,
bada ark etzubela
nai andik atera.

Eta idiyak gauza
ikusteaz ala,
eta setan astoa
ainbeste etzala,
adar aundiyarekin
tripapean jota,
zuben goitikan beko
errekara bota.
*Arrazoi igualetan
gogorragoari
kontra egiten seta-
gantikan ez ari;
zein baileioken egin,
okertzero biyak,
asto zarrari egin
ziona idiyak.*

Euskal-Erria. XXI. 1889

Animali eta beste piztiyen batzarrea

Pizti aundik txikiyak
zituzlela jaten.
kejak legoiagana
ziralako joaten,
deitu zituben denak
batzarre batera,
an zitzan denen gauzak
argira atera;
eta batean galde
egiñik denari,
iñork kejian zuben
agertzeko ari,
saguba irtenikan
guzien erdira,
esan zion: “Jauna, bai,
kejak asko dira;
nik neronak baitauzkat
zenbait esan naian,
eta gaur gertatutzen
naizelako gaian,
poz aundiz baitiozkat
esango guziyak,
kastigu bat banatu
dezan justiziyak;
nere famili dena
izanikan ona,

katubak ito zigun
lengoan amona;
eta maiz sagu txikik
ito oi dituzte,
eta kastigu aundik
merezi dituzte”.
Arratoiak segiran
esan zion: “Jauna.
egiya da sagubak
kontatu diona;
gu ere beti bizi
gerare beldurrez,
ez gera beretatik
eskapatzen errez”.
Segiruban olloak,
saltarik erdira,
esan zuben: “Gaiztonak
azariyak dira” .
Ardiyak berriz asi
ziran otso billa,
esanaz oiek galtzen
zituztela milla.
Otsoak berriz kejaz
bullan ziran asi,
zituztenean ala
ardiyak ikusi.

Eta besteak ere
asirikan ala,
iya alkarren itzik
aitutzen etzala,
onetan egin zuben
idiyak marru bat,
artean an egin zan
aundiena anbat,
zeñen bere izkeran
esan baitzuben *muu*;
bañan nola etzion
iñork entenditu,
zeren jaiotzetandik
baitzan itzdun txarra,
aundi -txikik, guziyak,
egin zien farra;
eta artaz errege
asarreturikan,

bota zituben denak
bere aurretikan,
non andik ankapean
paseaz txikiak,
beren lekuetara
joan ziran guziyak.
Ala ezin egiñik
ezer erregeak,
lengo oñean ziran
gelditu legeak.
*Onek erakusten du
bear dala jakin,
entenditutzen bullik
gabe alkarrekin;
izketan ezpazaio
alkarri utzitzen,
etzala gero gauza
onik ikusitzen.*

Euskal-Erria, XXI, 1889

Katuba eta espilluba

Kazubela batetik
esnea txurkatzen
ari zala katuba
tripa guri jartzen,
espillu bat egonik
zutikan aurrean,
bere irurindea
ikusi zuben an;
eta oroitu gabe
ura bera zala,
sinisturik an beste
katuren bat zala
ari zana gozoro
esnea txurkatzen,
inbiriya jarri zan
deabrubak artzen;
eta berriz esnerik
ark eran etzetzan.
zion kopeta beltz-beltz
jarririkan esan
ezpazan joaten andik
esnea utzita,
gaitzez irtengo zala
ark eragotzita.

Bañan nola egin ez
baitzion kasorik,
eta etzuben ere
mugitzen pausorik,
errabiz salta zion
gañera berari,
bera azkazalakin
jarri nairik eri;
bañan buruz jorikan
espillu aundiya,
kristala egin zuben
milla puska iya,
eta guziya joanik
beraren gañera,
azpiyan lardatuba
izandu zan bera.
*Espillu ontan bertan
begira dezagun,
guk beste onenbeste
egin ez dezagun;
utzi deiogun jaten
guziok alkarri,
ez dezagun nork geren
kalterik ekarri.*

Euskal-Erria, XXI, 1889.

Kotorra eta katuba

Katubak jipoirikan
eraman etzezan,
bein zion belarrira
kotorrari esan,
aren pikardik ixill
iruki zitzala,
eta jankai onak maiz
emango zizkala;
eta eraturikan
biyak itz arretan,
katubak segitutzen
zuben lapurretan.
Etxekoak etzuten
ontan arrapatzen,
zeren etzien ezer
kotorrak kontaktzen;

bañan leiora irten
ordukoz asten zan
kontaktutzen barrenen
zer pasatutzen zan;
eta sarri jakiñik
beak eta goiak,
katubak eramaten
zituben jipoiak.
*Itzontziya danari
kontatu ez dezan,
ez al bada balio
duben gauzik esan:
zeren bera iguala
dan non kanpan zarra,
biyak dira dutenak
jotzen soñu txarra.*

Euskal-Erria, XXI, 1889.

Uda eta uda berriya

Udak bein zion uda
berriyari esan
martxoan zeudela ta
ia nola etzan
kanpoa pizkortutzen
au oso ill al zan,
edo bere lanean
jarduten ez al zan.

Negu ona joan zala
Jaunari graziyak,
eta alaz ta ere
lurpeko aziyak
lo asko zeudela, ta
arbol ta sasiyak
ere gutxi zirala
loratzen asiyak.

Ekatxez ta jelatez
erre eta oztu
izan balira ere
baitzala txit justu.
Bañan neguba joanik
ain gozo ta prestu,
nola ziran baztarrak
orrela zapuztu.

Uda berriyak ortaz
oso penaturik,
eta aren puntara
puntutzat arturik,
esan zion: "Ez galdu
lan ortan bururik,
orreatik ez da
galduko mundurik.

Uda azkena nola
gozoa joan baitzan,
eta segitu zuben
luze uda gisan,
kanpoa txit berandu
lotara jausi zan,
eta au da beraren
nagiera izan"

*Gizonari au bera
baitzaio gertatzen,
oiera zenbat eta
geroago sartzen
dan, deskantsuba baitu
nekezago artzen,
eta oñen gañean
berandu da jartzen.*

Otsoa eta akerra

Otsoa amildurik
bein mendi gañetik,
zintzillika gelditu
zan arkaitz batetik;
eta gertatzen zala
txit neke aundiyan,
itsatsirik azkazal
zorrotzak arriyan,
gertatu etzediyen
bea jota illa,
orrubaz abiatu
zan laguntza billa.
Ontan aker bat alde
gertaturik andik,
eta aiturik aren
negarrak ain aundik,
urrikaldu ta joanik
beraren gañera,
nai izan zuben larri
artatik atera.
Ala luzaturikan
adar bat berari,
otsoa goititu zan
eldurikan ari;

artaz on iritzirik
otsoak orduban,
ziozkan milla esker
on segiran eman;
eta pentsatu zuten
naitasun batekin
aurrera bizitzea
biyak alkarrekin.
Bañan luzaro izan
ez baitziran ala,
bada egun batean,
gose samar zala,
otsoak zintzurretik
ortzak sarturikan,
ill zuben akerra ta
segiran zuben jan.
*Onek erakusten du
gaiztoa danakin
kontu aundiz ibiltzen
bear dala jakin;
ez izatekoz lagun
fin edo onikan,
ez izatea obe
dala lagunikan.*

Euskal-Erria, XXI, 1889

Artzai mutilla eta okillak

Egun batean zuben
somatu mutillak
zein arboletan zeukan
kabiya okillak;
eta jakiñik ere
ume biziya an
zeuzkala, nai zukenak
egan kanpora joan,
asi zan artu naian
eskuba zuloan
sartutzen; bañan nola
kabiya tronkoan
zeguen, ta eziñikan
berak nairik egin,
iltzen asi zan ume
aiek ziriya kin.
Bañan nonbait portunak
nai izanik ala,
urrikal gabeko lan
artan ari zala,
kolpez izugarritzko
euriya kin asirik,
itzul joan zan mutilla
botarika zinik.
Orduko zinika bi
ume il zituben.

bañan nola okillak
iru baitzituben,
bizi zanak zanean
indarretan sartu,
ziyona mutillari
len irriya artu,
gau batez egin zion
bere bordan tranpa:
moko zin puskatu zion
leioaren tranpa;
eta utzirik leio
ura zabalikan,
otsoak sartu ziran
gau artan andikan;
eta urrikal izan
etzanaren ardik,
gau artan paltatubak
izan ziran erdik.
*Kottarubari gaitzik
ez egin, al dala;
pentsatu bera ere
kottaru bat dala:
uste ez tuben miñik
ez padu nai bildu,
beti bear du berak
onradu ibildu.*

Euskal-Erria, XXII. 1890.

Ollo taldea eta katuba

Talde onetan baitzan
ollar bat azkarra,
bañan zana jenioz
biziro kaskarra;
beti baitzuben beste
ezin ikusiya,
berak bakarrik izan
bearra guziya;
eta ala bein danak
pakean ibildu
eta ziran denboran
lotarako bildu,
bide gabe nai izan
zizkaten dollorak
ollo denari kendu
buruko gallorak,
esanaz koroï aiek
zertako zituzten,
zertan aren aurrean
kentzen etzituzten;
an ainbeste koroïren
bearrik etzala,

bat diña zala ta bat
bera ark zeukala;
goian agintari bat
bakarra zan gisan,
bean ark agintari
bear zula izan;
eta artaz borroka
eta zalapartan
zebiltzala, etxeko
katu ona lotan
zegoana, esnatuta
joanik beretara,
berari zion bere
gallorra atera.
*Onek erakusten du
panparroi askori
gertatutzen zaiola
kontu modu ori;
eta beste ez dedin
gai ontan gertatu,
pasarte au gogoan
bear dala artu.*

Euskal-Erria, XXII, 1890

Otsoa eta zakurra

Mendiyan zijoala
artalde osoa,
bere ingurutik zan
pasatu otsoa;
eta aren zakurrak
ikusirik ura,
esan zion: “I aiz, i,
emengo lapurra:
ik ukan gure ardi
on bat lengoan jan,
eta nere beldurrez
itzan itzuli joan”.
“Ez nauk berriz esango
orlakorik neri”
erantzun zion otso
zarrak zakurrari.
Eta zakurrak berriz
ari segiruban:
“Bai; ik lapurtu ukan
eta ik ukan jan:
eta agerkaitzeko
dala au egiya,
ara nondikan emen
testigu ariya”.

“Testiguba nik ere
ekarriko diat
-esan zion otsoak-;
dakina badiat,
erabakiko duna
justuba naizela,
lapurra egundañon
izan ez naizela”.
Eta joan ta segiran
testigu birekin
jira zan: katamotza
eta artzarekin;
eta zakur-ariyak,
arrazoi ta guzi,
joan ziran andik pixti
txar aien igasi.
*Onek erakusten du
airrazoia ona
dala, bañan indarrez
jantziya dagona;
utsetik dala jartzen
oker ñnorekin,
eta ez fiyatzeko
geiegi arekin.*

Euskal-Erria, XXII, 1890

Tximuba, zakurra, artza eta beren jabea

Erriz erri zutela
diru asko biltzen,
ziraren komeriyak
egiten ibiltzen;
eta etziralarik
ala gaizki bizi,
tximuba zan bein itzul
egin naian asi;
eta beroturikan
berak lagun biyak,
irurak korritzera
joan ziran mendiyak.
Nagusiya irtenik
segika berari,
urrutira otsegin
zion tximubari;
bañan non jirako zan,
aldaparak beera
jetxi ziran irurak
erreka batera;
an pasa nai zuten ta
komeriyak ziran,
zakurra ez bestiak
izutzen baitziran.
Tximubak, igaldari
ona nola etzan,

zion beldurrez dar-dar
zakurrari esan
pasa zezala ura
bere bizkarrean,
nagusiyak etzezan
ill an legorrean;
eta ala asirik
pasatutzen biyak,
ur ondotik otsegin
zien artz aundiak:
“Zuek joan ta bakarrik
zer egin biet nik?”
Zeñi tximu txatarrak
erantzun zion: “Ik
egin zak nai dekana,
or konpon, or konpon,
igari ezpadakik
ill arte or egon”.
Eta jabeak an eiz
emanik aieri,
bere izenez deitu
zion zakurrari;
eta au ain izanik
leial ta umilla,
beriala jira zan
jabearen billa:

bañan nola tximubak
aruntz nai etzuben,
zakurrak, libre geldi
zedin, egin zuben
bere buruba sartu
murgillean urtan;
eta nola tximuba
etzeiken egon an,
libraturik zakurra
tximubarengandik,

au itota eraman
zuben urak andik.
*Emen ikusten dira
tximubaren lanak.
zer bidetan paratu
zituben lagunak;
gaitzik nai ez dubenak
beretzat ekarri,
ez belarririk lagun
gaiztoari jarri.*
Euska-Erria, XXII. 1890.

Trikuba eta ur-atea

Trikuba zijoala
aldaparan gora,
amildurik, bueltaka
joan zan erriora;
eta ito ez ito
zebillela urtan,
portunaz ur-ate bat
gertaturik bertan,
onek lagun egiñik
al zuben guziya,
triku on ari zion
salbatu biziya.
Geroz beste batean
triku ura bera
jankai billa aldapan
jatxirikan beera,
bazterka zan denboran
ira ureratu,
zuben pixti txikiyen
negar otsa aitu;
eta arrimaturik
ikustera zer zan,
billatu zuben ate-
kume pilla bertan,
zeñen gaixoak oso
txikiyak baitziran,
eta jaberik gabe
arkitutzen ziran:
Olo berak berotzen
gañean egona,

zan nonbait zerbait izuz
andik itzul joana;
eta oroimendurik
ume aien amaz,
ark urtan beragatik
egin zuben lanaz,
eta nairikan esker
on bat erakutsi.
esan zuben: "Oek nik
ez nitzake utzi;
nik ditut berotuko,
nik ditut aziko,
ni naiz beren zalantzan
aurrera biziko".
Eta on naian joanik
beraren gañera,
ollo orde estalkai
gelditu zan bera;
bañan, ol, bero paltan
iya il ziranak,
arantzaz triskatubak
izan ziran danak.
*On egitea on da
ezer eta bada,
beti egin bedi on
iñola al bada;
bañan jakin bear da,
egiterako on,
egin bide ark gaitzik
ekarri leikion.*

Euskal-Erria. XXII. 1890.

Otsoa eta astoa

Mendiyan jabeturik
astoa otsoa,
etzuben ill nai izan
jankai ain gozoa:
bada ito bañan len
asto umil ura,
beste gauzarik jaio
zitzaion burura:
esan zion: "Asta bi
ageri dituk an,
eta ia ekarri
erazten ditukan;
jo zak gogor tronpeta,
egin zak arrantza,
deitu eiek igana
datozen onuntza".
Bañan astoa nola
izuz illa zeguen,
nai arren arrantzikan
ezin egin zuben;
eta otsoak ura
ikusteaz ala,

aren tronpetazorik
aitutzen etzala,
bera asi zan asto
papera egiten,
beste bi astoari
aruntz otsegiten;
bañan gizarajoa
ortan ari zala,
artzaiak nabaiturik
otsoren bat zala,
eta armak artuta
joanik bere billa,
an izan zan otso zar
tranposoa illa.
*Onek erakus ten du
zenbait zentzu gabe
egiten dirarela
txapelaren jabe;
eta batekin ezin
tapatuz bi buru,
gelditzen dirala ez
txapel ta ez buru.*

Euskal-Erria XII. 1890

Astoa eta jabeak

Astoa gaizki bizi
etzala errotan,
itzul joan zan bein denak
zeudenean lotan;
eta egiñalean
korrika errira
zijoala, gizon bik,
zeudenak begira,
joan ta eldu zioten
belarrietatik,
batek batetik eta
besteak bestetik;
eta biyak batean
zioten galdetu
ia noren mendean
nai zuben gelditu.
Astoak esan zien
arrek nai zubena
zala lanik ez egin
ta mantenu ona;
eta ura zeñek nai
zuben artu ala,
bertatik aren mende
geldituko zala.
Orduban gizonetan
batek zion esan:

ark emango ziola
nai zubena zer jan,
eta biziko zala
nai eran eroso,
libre beti nekerik
gabe gozo-gozo.
Besteak jarri zion
gogibena (1) bera,
eta agindu zion,
aretaz gañera,
etzedin au nekatu
geiegi bidean,
etxera eramango
zubela aidean;
eta eskeñi ura
arturikan ontzat,
alper tzar ozkilla zan
gelditu arentzat.
Bañan onetarako
beste gauzik baitzan:
astorikan errira
ezin sartuko zan,
ezpaldin bazituben
pagatzen bi diru:
eta nola jabeak
etzituben iru.

asto tzarra arturik
bere bizkarrean,
ukullurañon zuben
eraman aidean;
an seguruban jaten
zerbait emanikan,
etzion egun artan
eragin lanikan;
bañan urrengo goiza
argitu zanean,
gogorki zuben asi
erazo lanean;
zeñen orduban alper
tzarrak jabeari
esan zion ez lanik
emateko ari,

ia ez al zekiye
zer itz zuben eman.
Bañan nola etzuben
itzak balio an,
maiz dantzatzen ziola
gañean makilla,
asto tzarra izan zan
makilpean illa.
*Onek erakusten du
min gutxi dubenak
ixillikan eraman
bieitula penak;
atsekaberik gabe
nai dubena izan.
gertatu litekela
astoaren gisan.*

Euskal-Erria. XII. 1890

Adierazgarria (1)

Ramon Artola Larrañaga	7
Oar batzuk	9
Itz neurtuak	14
Astoa eta tximuba	19
Azariya zakur jantziyan	21
Zaldiya, gizona eta astoa	23
Zakurra eta euliya	25
Zakurra eta otsoa	27
Gabirabaren eiza	28
Ardiyak eta legoia	29
Oloak eta arrautzak	31
Azariya eta azari-zakurra	33
Azariya eta zakurra	34
Asto alperra miñez	35
Baserri zakurra	36
Astoa eta zaldiya	38
Arratoiak eta katuba	39
Tximuba	41
Gabiraba, zozo-kumeak eta arranoa	42
Ontza, mirotza eta txoriak	44
Azariya eta zakurra lagunkidan	45

Astoa eta zakurra	47
Armiarma eta enara	49
Otsoa eta zaldiya	50
Katamotza eta otsoa	52
Zaldiya eta eulitzarra	53
Igelak eta beleak	54
Erbiñudea	55
Otsoa eta ariya	56
Kukuba eta mirotza	57
Eskoba eta bere kirtena	58
Arratoiak, katuba eta zakurra	59
Otsoa eta legoia	61
Egaztiyak errege billa	62
Artzaia	64
Igelak eta Marte jaungoiko paltsoa	66
Usoak eta mirotza	68
Gizona eta astoa	69
Etxe bateko zakur-katubak	70
Arranoa eta buzoka	72
Azariya eta olloa	74
Barakulloa eta eperra	76
Kirkirrak eta igelak	77
Azariya ardi jantziyan	78
Basaurdea eta zakurrak	80
Otsoa eta bi ari	82
Otsoa eta txerriya	83
Katuba eta saguak	84
Astoak	85
Artza eta mandoa	86
Otsoa eta saguak	88
Otsezi gozozko kantarien bilkida	90
Arratoiak eta zakurra	92

Etxe konejuba eta erbiya	94
Miruba, saguba, zakurra eta otsoa	96
Itsasoko arraiak erriean	98
Zigor txiki, iya eta makil gai aundiya	99
Zakur-katubak	101
Azeriya	102
Bare kurkulloa, barea eta belarra.....	103
Kobrezko paziya eta burnizko pertza	105
Azariya eta ollarra	106
Bi langille lagunak	108
Txerriya	109
Bi ollarrak	111
Otsoa eta igaraba	112
Legoia eta astoa	114
Basaurdea eta txori-izutzallea	115
Olo-erreala eta antzara	116
Aingira	118
Azari ama umeak eta mediku astoa	119
Bi kanpaiak	121
Animali eskolatubak	122
Otsoa, auntza eta artaldea	123
Ontza eta satorra	125
Otsoa ta artzaiak	126
Bi gabiraubak	127
Otsoa eta beorrak.....	128
Zaldiya eta astoa	129
Kastora, trikuba eta erleak	130
Zaldi esker gabea	132
Tximuba eta arranoa	133
Artzaia eta artaldea	134
Dama eta lorea	136
Esneduna	138

Erbiñudea eta arranoa	139
Saguba eta katuba	141
Azeri setosoa	142
Astoa eta idiya	144
Animali eta be ste piztiyen batzarrea	145
Katuba eta espilluba	147
Kotorra eta katuba	148
Uda eta uda berriya	149
Otsoa eta akerra	150
Artzai mutilla eta okillak	151
Olo taldea eta katuba	152
Otsoa eta zakurra	153
Tximuba, zakurra, artza eta beren jabea	154
Trikuba eta ur-atea	156
Otsoa eta astoa	157
Astoa eta jabeak	158

(1) *Arkibidea* esan bearrean, *adierazgania* itza artu zuan Ramon Artolak, bere ipuien zerrenda egiterakoan. Itz ori onartu egin bear dala derizkiogu.